

הנהגות רבי

מנהגים
והנהגות
קודש

תדפיס מתוך
ספר

הנהגות רבי

מנהגים והנהגות קודש

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבנ"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

בנושא תפילין

יוצא לאור על ידי

היכל מנחם

מרכז להפצת מעיינות החסידות

בעיה"ק ירושלים ת"ו

שנת חמשת אלפים שבע מאות ושמונים לבריאה

הנהגות רבי

מנהגים והנהגות קודש

העורך: הרב יוסף יצחק הבלין

חברי המערכת:

הרב יהודה כהן הרב יעקב הלוי הורביץ

הרב מנחם מענדל רייצעם

© כל הזכויות שמורות

כתובת למשלוח הערות והארות

מכון היכל מנחם

ירושלים רח' ישעיהו 22. ת.ד. 5955

פאקס 02-5712563

E-mail: Havlin770@gmail.com

להזמנות:

היכל מנחם - ירושלים: ישעיהו 22 ת.ד. 5955 טל': 02-6700-770

היכל מנחם - בני ברק: רח' שפת אמת 1 טל' 03-579-5729

קה"ת - כפר חב"ד: ת.ד. 3 טל' 03-960-6018

קה"ת - קראון הייטס: טל' 718-778-0226

התוכן

א	בתי התפילין
ח	בדיקת התפילין
יב	הנחת תפילין של יד
כו	תפילין של ראש
כט	התפלה בתפילין
לו	משמוש בתפילין ונישוקן
מג	תפילין דרבינו תם, שימושא רבא וראב"ד
נ	קיפול התפילין
נב	מבצע תפילין

פתח דבר

בשבח ובהודי' להשי"ת שמחים אנו להגיש, תדפיס מתוך הספר "הנהגות רבי" – המלקט ומברר את הנהגות הקודש של רבינו כ"ק אדמו"ר זי"ע, אשר כל תהלוכותיו מדודות ומכוונות, ונדע לרבים שכל מעשיו דיבוריו ואורחותיו הקדושים מכוונים בקבלה ומדוייקים בהלכה עד להפליא. ויש בהם תילי תילים של הוראות להלכה ולמעשה.

למותר להאריך אודות גודל החשיבות של "מעשה רבי", וכנדע לכל מעיין ברשימות ובשיחות הקודש של רבינו, אשר בהן ניכרת גודל היוקר והחביבות שהיה לו בבירור הנהגת חותנו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע. כך גם במכתביו הק' בהם כותב רבינו ש"אנו אין לנו אלא מנהג כ"ק מו"ח אדמו"ר", ו"באתריה דמר כו", שמביטויים אלו, וכיוצא בהם רבים, עולה גודל הדיוק בכל מעשה והנהגה.

ואין לנו אלא דברי רבינו ואורחותיו. הן, ללמוד מהן בהנהגות השייכות לנו. והן ללמוד אותן ולהכיר גדולתן ומעלתן. אשר הורינו מדרכיו ונלכה באורחותיו.

* * *

אלא, שבמקום שאתה מוצא גדולתו של רבינו בהנהגותיו הקדושות, שם אתה מוצא ענוותנותו. השתדל רבינו להסתיר את הנהגותיו הק' והמיוחדות, מעין כל רואה, ובמיוחד בהנהגותיו הפרטיות שאינן נוגעות ישירות להנהגת הרבים, כה רב ההסתר עד שכמה מהן נתגלו ונתבארו רק באופן אקראי ובדרך אגב, ועדיין רב הנסתר.

במהלך השנים נתעוררו כמה וכמה חדי עין וברי לבב, להתחקות אחר הנהגות רבינו, והעלו על הכתב הנהגות רבות, ובפרט אותן אלו שנהג בהן באופן קבוע. כך שבמשך השנים נקבצו ובאו אלפי הנהגות קודש, המקיפות את כל אורח החיים. חלקן אף נדפסו בבימות שונות, זעיר פה וזעיר שם. ועתה הן מוגשות לפני הקורא בסדר מסודר, בתוספת הנהגות רבות שעדיין לא נתפרסמו עד עתה.

נוסף על ריכוז וסידור ההנהגות, נעשה מאמץ רב לברר בירור מקיף של כל הנהגה, אצל יודעי דבר ומביני מדע, כדי לבררה על כל פרטיה במידת האפשר. נערכו השוואות רבות בין הכתובים, בירורים רבים אצל יודעי דבר, צפיה בצילומים שונים. הכל במטרה לנסות ולהגיע לברור המציאות.

עבודה רבה זו, נעשתה עד מקום שידינו מגעת. אך למרות המאמצים לברר את ההנהגה המדוייקת של רבינו, עדיין נותרו חילוקי דיעות וספיקות בפרטים מסויימים, והם צוייניו במקומם. (או הושמטו לעיני מהספר - במקום בו רבתה חוסר הבהירות על הבהירות). ושגיאות מי יבין.

הנהגותיו של רבינו תורה הן, ולומדם אנו צריכים. אשר על כן, טרחנו רבות לציין להנהגות רבינו מקורות בספרים העוסקים בעניין זה, הן בנגלה והן בנסתר, וכמובן בדברים שנראים כקבלה מדור לדור מרבותינו נשיאנו זי"ע, אף העתקנו דבריהם כשהדברים נראים שייכים לאותה הנהגה. במסגרת זו, צוינו המראי מקומות לטובת החפצים להרחיב בעניין. במקומות שונים בהם טעם הנהגת רבינו עמוק ואף נעלם, ניסינו בדרך אפשרי ובדרך לימוד להבין את פשרו.

כמובן וגם פשוט, שאין לעורכים כל כוונה או יומרה בציון מקורות אלו (במקום שלא נתפרשו ע"י רבינו) לקבוע שמקורות אלו הם אכן יסוד ושורש הנהגת רבינו. ולא עשינו כל זאת אלא רק כדי לעורר את הקוראים ולהביא לליבון הדברים, להגדיל תורת רבינו ולהאדירה.

* * *

ספר זה העוסק בהנהגות רבינו בעניני תפילין. הינו טיפה מן הים, מכל אורחותיו של רבינו. במכון "היכל מנחם" העוסק כבר שנים רבות בבירור תורתו של רבינו, אנו מתכוונים בעז"ה להמשיך ולברר, בכל סדר היום ומעגל השנה, ובשימת לב להלכה, למידת חסידות ולדרך ארץ ואהבת ישראל שהיו שזורים באופן מופלא בהנהגותיו.

במקום זה אנו פונים בבקשה: כיון שהמלאכה היא עצומה בהיקפה, וכבדת משקל, ורבת אחריות להעמיד דברים על דיוקם. על מנת להצליח בה - לכבוד בית רבי, אנו זקוקים לעזרת הציבור. לכל מי אשר יש לו הערה, הארה, ידיעה, שאלה או תשובה על הנדפס בספר זה, או על אורחות רבינו בכלל, וכן על דרך בירורן ומציאת המקורות להן. יואיל נא לשלוח זאת למערכת כמצויין בשער הספר, ודבריו יתקבלו בשמחה. נא ונא, לא למנוע טוב מבעליו.

תפילין

ויהי רצון שנצליח במשימה נעלית זו, ושלא תצא חלילה תקלה תחת ידינו. ונזכה בקרוב ממש לחזות בעינינו, ברבינו ובאורחותיו, בגאולה האמיתית והשלמה תיכף ומיד ממש.

הרב יוסף יצחק הבלין
ראש מכון "היכל מנחם"

ז' מרחשון ה'תש"פ.

בתי התפילין

א. לאחר חתונתו קיבל רבינו תפילין מחותנו כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע¹, ומאז הניח אותם במשך השנים, וגם סירב לקבל תפילין אחרות².

ב. גודל הבתים עצמם (הקציצה, בלי התיתורא והמעברתא)³ - הוא אצבעיים⁴ על אצבעיים⁵ (בתפילין של

1. כנראה בשנת תרצ"א - ראה הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון א' לז ע' 163.

[ובין שנת תרצ"ג לשנת תרצ"ט, קנה עבורו תפילין דשימושא רבא וראב"ד. ראה להלן פרק ז ס"ו, ובהערה 18 שם].

2. בשבועון "בית חיינו" גליון 130 ע' 27, ובקובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תשע"א ע' 72 מסופר, שהר"ר גרשון העניך הכהן ע"ה הביא לרבינו מתנה תפילין מהודרות מאד, אך רבינו לא הסכים לקבלם, ונימק טעמו, משום שהוא מניח את התפילין שקיבל מחותנו כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ.

3. להעיר מתורת מנחם רשימת היומן ע' קצב, שכ"ק אדמו"ר "מהר"ש נ"ע הי' איזה זמן שהי' מניח דרש"י ור"ת בבת אחת, ומתפלל בהם כל התפלה. והי' קטנים ביותר, פחות מאצבעים וכו'". ע"ש. ובספר "מבית הגנזים" ע' ערב מובאים הפרטים של התפילין שנשארו מרבתינו נשיאינו לדורותיהם, במידות שונות, של 5 על 5 ס"מ, של 2 על 2 ס"מ, וחלקם בגודל של 3.5 על 3.5 ס"מ. ע"ש.

4. קרוב ל-4 ס"מ.

5. ראה שלחן מנחם ח"א סימן כא ובהנסמן שם. התקשרות גליון תכט ע' 16 הערות 5-6 (שם הוא בנוגע לתפילין של ראש, וראה בהערה הבאה בנוגע לתפילין של יד).

ראש, וגם בתפילין של יד⁶).

ג. גובהן של הבתים - כאורכן ורוחבן⁷.

6. אף שהשיעור דאצבעיים על אצבעיים נאמר בנוגע לתפילין של ראש, ולא בנוגע לתש"י, ואדרבא, בשו"ע אדה"ז סי' לב סס"ג כתב "שהבתים של ראש צריך להיות אצבעים על אצבעים. ובתים של יד אצבע על אצבע" (והאריך בזה בשו"ת דברי יציב או"ח ח"א סימן כב), מ"מ בכמה מקומות מוכח ששיעור זה נאמר גם בנוגע לתפילין של יד.

דהנה בב"ח סימן לב (סד"ה ואין שיעור מפורש בתלמוד) כתב "ולעניין הלכה, כל בעל נפש יחמיר שיהא . . . אצבעיים על אצבעיים בין של ראש בין של יד". וכ"כ באל"י זוטא (ס"ק לט). והמג"א (ס"ק נו) הביא את דברי הב"ח בקצרה על מש"כ השו"ע שם סעיף מא "אורך ורוחב הבתים וגובהן אין לו שיעור", ומסתימת לשונו משמע שאינו מחלק בין תפילין של יד לתפילין של ראש.

ויש להעיר ממש"כ הרש"ש גיטין נח, ב "דהמנהג הוא דבית של יד שוה בגדלו לז' בתים דראש".

וראה משנה ברורה סי' לב ס"ק קפט ובביאור הלכה סעיף מא ד"ה אין לו. ובפסקי תשובות סימן לב אות סו כתב שיש בזה משום הידור מצוה, שנאה יותר כששניהם שוים.

וראה ג"כ קובץ בית אהרן וישראל גליון ס עמוד קיג. קיח. "נתיבים בשדה השליחות" ח"ב ע' 30. התקשרות גליון תקכ. תשסד. ולהעיר, שגם מהמובא בספר מבית הגנוזים (הנ"ל בהערה 3) אודות התפילין של רבותינו נשיאינו לדורותיהם, נראה שהגודל של הבתים שווה הוא הן בשל יד והן בשל ראש.

7. ראה במכתבו של רבינו (נדפס בשלחן מנחם שם), בו מעיד על עצמו: "נוהג אני שגובה התפילין יהי' כארכן ורחבן, עיין ס' האשכול (סי' כח) ובדרכי משה (סי' לב ס"ק טו) ועוד" (וראה בשו"ע אדה"ז סל"ב קו"א סקי"ד, שכן היא גם דעת בעל העיטור שהובא בב"י).

ד. הבתים עשויים מעור בהמה דקה⁸.

ה. באחת השיחות⁹ דיבר רבינו אודות המעלה "להשיג

[וראה מה שדן בזה באריכות בהתקשרות גליון תקכ בסופו, והסיק שאף שהמקורות המדברים בכך מתייחסים לתפילין של ראש, הרי למעשה המנהג הוא כן גם בתפילין של יד. עיי"ש].

8. כידוע, בעבר כל התפילין היו מעור בהמה דקה, ורק עם השתכללות הטכנולוגי של ייצור הבתים החלו בעשיית תפילין מעור בהמה גסה (המעלה בעור בהמה גסה היא החוזק, ובעבר לא יכלו לעבד טוב עור של בהמה גסה ולכן השתמשו בדקה). וראה בארוכה "יגדיל תורה" (ירושלים ת"ו) חוברת ד ע' 51 ואילך, ובחוברת ה ע' 90 (בספר הנדפס - עמוד 245 ועמוד 350). אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' שפה - בנוגע להתייחסות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לייצור תפילין מעור בהמה גסה.

ובפשטות הטעם לכך שבתי התפילין של רבינו היו מעור בהמה דקה, הוא מפני שבזמן ובמקום שהרבי הרי"צ קנה את התפילין לרבינו (ראה לעיל שככל הנראה היה זה בשנת תרצ"א), היו מכינים תפילין מעור בהמה דקה.

וראה קובץ אור ישראל (מאנסי) גליון יח ע' כח ואילך. גליון נז ע' קסג. גליון נח ע' רמז. וראה עוד בספר "ר' אברהם הערש" ע' 96.

ולהעיר, שבשנת תשכ"ט הגיעה הנחי' ממזכירות רבינו בדבר "הצורך לפקח ביותר על כשרות התפילין שמניחים עם הבאים לכותל המערבי ובשאר המקומות הקבועים לזה, ובפרט אשר התפילין הפשוטות קשה לתקנן וכו'", ושם נאמר גם, כי יש "להשתדל להשיג תפילין גסות, אשר נוסף על שאר המעלות, הבתים אינם מתקלקלים כל כך מחום השמש וכו' בהיותן מונחות תחת כיפת השמים" (התקשרות גליון טז ע' 12). וכפי הנשמע, הנה במשך השנים רכש רבינו כמה זוגות תפילין עבור אישים שונים, והיו מעור של בהמה גסה.

9. התוועדויות תשמ"ח ח"ג ע' 117.

תפילין מהודרות . . עור של שליל¹⁰, והזכיר שבעבר היה הדבר כרוך בטירחא רבה. וישנה עדות¹¹ מאחד הסופרים שרבינו הזמין אצלו (בצעירותו, עוד לפני שהגיע לארה"ב) תפילין שייעשו מעור שליל¹², באמרו שלא איכפת לו אף שהתשלום יהי גבוה.

ו. הבתים צבועים בצבע מבריק.

הרצועות

ז. רצועות התפילין רחבות (כ-18 מ"מ¹³).

10. עור של עובר שנמצא במעי אמו, שלא נעבדה בו עבירה. ראה בהנסמן להלן.

11. "ימי מלך" ח"ב ע' 892. ושם, נזכר פרט זה בנוגע לקלף שעליו כותבין הפרשיות.

12. ראה הגהות מיימוניות הל' תפילין פ"ג הט"ו בשם ספר התרומה. ובמג"א ס"ק נ בשם הרמ"ע מפאנו.

(בטוש"ע סל"ב סל"ז ובשו"ע אדה"ז שם סנ"ו הביאו הלכה זו בנוגע לעור הבתים, אמנם ספר התרומה והרמ"ע מפאנו כתבו כן גם בנוגע לקלף הכתיבה. וכ"כ באל"י רבא ס"ק יט ובפרי מגדים א"א ס"ק יד).

13. לדעת הגרא"ח נאה (שיעורי תורה סי' ג סל"ז, ע' רעד) הרוחב של הרצועות צריך להיות 1 ס"מ, ובשעת הדחק 9 מ"מ.

ואולי הטעם שרבינו בחר להשתמש ברצועות רחבות יותר הוא כדי ששיעור הרצועה יישאר שלם גם במקום הקשר ששם הרגילות היא שהרצועה מתכווצת במשך הזמן - ראה קצות השולחן בהשמטות שבסוף ח"א (פט, א).

ח. הרצועות של התפילין של ראש ארוכות ונמשכות עד הרגלים¹⁴, ולא נראה הבדל בין אורך רצועה של ימין לרצועה של שמאל¹⁵.

הפרשיות

ט. בצורת כתיבת האותיות סת"ם, יש כתב המיוחס לאדמו"ר הזקן¹⁶. רבינו התעניין רבות בנוגע לכתב זה, וביקש

14. בטור או"ח סימן כז כתב ששיעור אורך רצועות של ראש הוא של ימין עד המילה ושל שמאל עד החזה (או עד הטיבור). ובמשנה ברורה (שם ס"ק מ) כתב על זה ש"אם הוסיף על זה לית לן בה". אמנם בכף החיים (ס"ק סט) כתב שכיון שיש סוד בדבר, ראוי שלא להוסיף על זה. אבל רבינו (בשלחן מנחם ח"א ע' סג) הביא על זה:

"בטשו"ע (ודאדה"ז) או"ח הל' תפילין סכ"ז סי"א (ס"כ) "שיגיעו עד הטבור". אבל בכ"מ בדא"ח דרצועות של ראש "מגיעים עד הרגלים". ויש לומר שהוא ע"פ מ"ש בטור שם: "ויש אומרים . . . עד המילה". וממה שכתוב בפרי עץ חיים שער ד (שער התפילין) פ"י: "טוב שישים כו' כדי שלא יגיעו לארץ כו'" - משמע שהדרך לילך ברצועות ארוכות עוד יותר".

וראה התקשרות גליון תכט הערה 17.

15. לכאורה, אם אין קפידא בשיעור אורך הרצועות, אין גם קפידא במה שאורך רצועה של ימין תהי' יותר משל שמאל. אמנם בכף החיים (שם ס"ק נב) כתב, שבכל גווני צריך להקפיד שרצועה של ימין תהי' יותר ארוכה משל שמאל. ולכאורה לשיטתו קאי שיש דקדוק באורך הרצועה. אבל לדעת רבינו שאין לדקדק בשיעור אורך הרצועה (כנ"ל הערה 14), אם כן גם אין לדקדק כל כך שיהי' הבדל בין אורך רצועה של ימין לשל שמאל.

16. ראה בארוכה אודות חידוש כתב זה ע"י אדמו"ר הזקן - בקובץ היכל הבעש"ט גליון לח ע' קנה.

למצוא סופרים ברי סמכא שיש בידם מסורת¹⁷ בנוגע לכתיבת כתב זה¹⁸. וכמה סופרים מעידים שרבינו הורה להם ללמוד כתב זה¹⁹.

אמנם בנוגע לפרשיות התפילין שלו - לא נודע אם נכתבו בכתב זה או בכתב האריז"ל הרגיל, וכנראה שרבינו לא רצה שידעו זאת²⁰.

17. שהרי "בעניין תמונת האותיות והתגין . . . ראוי לסופרים יראי ה' שילמדו אותם איש מפי איש" (שערי תשובה ר"ס לב).

18. ראה אגרות-קודש ח"ח ע' קמא. ח"ט ע' קצט. רלג. ח"י ע' רנג. ח"יד ע' מא. חכ"א ע' רלז. וראה גם שם ח"יא ע' שסא. שסד. ח"יד ע' שפא. ח"יז ע' שיד.

19. כפי שסיפר הסופר הראצ"ז צירקינד ע"ה בראיון לעיתון כפר חב"ד (גליון 996). וראה גם התקשרות גליון רלז ע' 14. וכך סיפר הרב חיים עוזר מרינובסקי ז"ל, ויבלח"ט הרב מ"מ אהרונוב שי' ועוד.

20. ראה מש"כ הסופר ראצ"ז צירקינד בקובץ הערות ובאורים (אהלי תורה) גליון תתפח ע' 58, שלמגיהי התפילין של רבינו היתה הוראה מגבוה שלא לגלות לאיש את צורת הכתב.

גם הר"ר שלום שי' חריטונוב, נכדו של הסופר ר' ישעי' מטלין סיפר ששאל מזקנו שבדק את התפילין של רבינו - באיזה כתב הם, ולא הסכים לגלות בשום אופן (כנראה ע"פ הוראה מהרבי). וסיפר עוד, שרבינו לא הסכים שיוציאו את התפילין מחדרו, ובדיקת התפילין של רבינו נעשתה בתוך חדרו של הרבי ובנוכחותו.

ובעקבות כך התעורר פולמוס בנוגע להשתמשות בכתב זה למעשה - וראה בארוכה בספר "כתב חב"ד" (להרב אברהם לוי שי', מגדל העמק, תשס"ט), וכן בקובץ "לשכת הקודש" גליון ב ע' רב ואילך (מאמרו של הרב משה ויינר שי', מח"ס אותיות הרב). קובצי הערות ובאורים (הנ"ל) גליון

אם כי ישנם כמה עדויות שרבינו הזמין בעצמו תפילין עבור כמה מבנ"י²¹, וגם (כמה מה) מזוזות לביתו שלו²², מסופרים שהיו רגילים לכתוב בכתב המיוחס לאדה"ז²³.

תשעא ואילך. שבועון כפר חב"ד גליון 969 ואילך. התקשרות גליון רלז ע' 12 ואילך. שערי התמימים (ביתר עילית) גליון יא. קובץ הערות התמימים ואנ"ש דישיבת תורת אמת גליון כט ע' 139 ואילך.

21. שבועון כפר חב"ד גליון 996. וראה אגרות קודש ח"ה ע' רט.

22. וסיפר הר"ר שלום שי' חריטונוב ששמע מזקנו הסופר ר' ישעי' מטלין, שכאשר רבינו עבר לביתו ברח' פרזידנט, קרא להסופר הנ"ל וביקש ממנו לכתוב מזוזות לביתו, ואמר לו הסופר ר' ישעי' שאינו יודע לכתוב בכתב המיוחס לאדה"ז אלא רק בכתב האריז"ל, ואמר לו רבינו: אף על פי כן! [כלומר, חשוב לו שהוא דוקא זה שיכתוב, אף שיהיה כתב האריז"ל].

אם כי כפי הנשמע (מהמשב"ק) הרי למעשה לא כל המזוזות בבית רבינו היו כתיבת ר' ישעי' הנ"ל, וחלקם נכתבו על ידי סופר אחר.

23. ראה כפר חב"ד שם.

ב

בדיקת התפילין

א. במשך השנים, הי' רבינו רגיל תמיד לענות על בקשות ברכה לענינים שונים, שכדאי שיבדקו את התפילין של אותו יהודי הזקוק לישועה [ועל דרך זה גם בנוגע לבדיקת המזוזות], ולפעמים גם על בדיקת הציצית²].

ב. לפעמים היה מדגיש (בהתאם לתוכן הבקשה) בתוך התפילין גופא את השל-יד³ או את השל-ראש⁴.

ג. פעמים רבות אירע שהנמען מסר את תפיליו לבדיקה ולא מצא בהם שום פגם, וכשהשיב לרבינו כך - אמר רבינו שהדבר לא יתכן⁵ ובוודאי יש בהם פגם הדורש

1. ראה "הנהגות רבי" בפרק "מזווה" (נמצא בדפוס).

2. ראה "הנהגות רבי" בפרק "ציצית" (נמצא בדפוס).

3. לדוגמא: באגרות קודש ח"ג ע' תלה, במענה לאחד "שנתעורר אצלו מיחוש העור בידו השמאלית" ש"כדאי הדבר, ובפרט עתה בחודש אלול, שיבדקו התפילין שלו ובפרט התפילין של יד, וגם שיעור הרצועות ובפרט רחבן". וראה עד"ז - שבועון "בית חיינו" מס' 100 ע' 19 (דברים שנאמרו בחלוקת דולרים כ"ד מנחם אב תנש"א).

4. ראה לדוגמא שבועון "בית חיינו" מס' 30 ע' 2 (דברים שנאמרו בחלוקת דולרים, ל' שבט תש"נ). מס' 76 ע' 11 ("ט שבט תנש"א - למי שהתלונן על כאבי ראש). מס' 97 ע' 14 (ג' מנ"א תנש"א).

5. ראה לדוגמא - אגרות קודש ח"א ע' שעב (בתרגום מאידיש):

מה שכותב שאשה אחת כתבה לכאן וענו לה לבדוק את התפילין ואת המזוזות בביתה, והיא אומרת שהן כשרות. אינני יודע למי היא נתנה לבדוק,

תיקון⁶, והורה לבדוקם שוב⁷.

והאם בדקו כראוי. אבל אתה יכול לומר לה שמשוהו כאן לא מתאים ומשוהו כאן לא בסדר ולכן אינו מובן מה שאומרת שהכל הי' בסדר.

ובאגרות קודש ח"ח ע' רסא - כותב רבינו בסגנון מיוחד (ההדגשה אינה במקור): "ומה שכותב שבדק התפילין והמזוזות ומצא אותם כשרים, הנה צריך שיבדוק אותם על ידי סופר מומחה, ומה טוב שהסופר בעצמו יכתוב לי איך מצא אותם, כי נמדומה לי שיש בהם איזה חשש, ואפשר הוא בהבתיים וכו', ויבקש את הסופר הבדוק שהוא בעצמו יכתוב לי על דבר זה, כנ"ל".

6. ב"אהלי ליובאוויטש" חוברת ג ע' 5, הובאה עדות המזכיר הריל"ג על דרכו של הרבי בענין בדיקת התפילין והמזוזות, שלא הי' בזה דבר קבוע, כי לפעמים כשהודיעו שלאחר הבדיקה לא מצאו שום דבר הצריך תיקון, הי' עונה: הרי זה טוב. ולפעמים הי' עונה שיבדקו עוד פעם כי אולי לא נבדק כדבעי. אבל לא הי' בזה מסמרות.

וראה לדוגמא בשבועון "בית חיינו" מס' 28 ע' 2 (בחלוקת הדולרים מט"ז שבט תש"נ), שאחד סיפר שבדק התפילין על פי הוראת רבינו ולא נמצא פסול, והגיב רבינו: "זהו פלא גדול! אבל למעשה, אם כבר בדקו התפילין ונמצאו כשרות - אז שיבדקו המזוזות". וכעין זה בגליון מס' 45 ע' 4 (א' תמוז תש"נ).

ובחלוקת הדולרים מז' שבט תשנ"ב עבר אחד שרבינו אמר לו פעם לבדוק את התפילין והמזוזות, ואמר לרבינו שבדקו ולא מצאו פסול. אמר לו רבינו שצריך לבדוק פעם שניה, וכשהלה התפלא על כך אמר רבינו: "כן. אני יודע שבכללות משהו לא בסדר, ואם הייתי יודע בפרטיות הייתי אומר, אבל משהו בכללות לא בסדר. ואם בדקו ולא מצאו זה סימן שצריך לבדוק פעם שניה". (בית חיינו גליון מס' 123 ע' 20, ועיי"ש עוד).

7. ואפילו כמה פעמים. באחד המקרים, בהם ענה רבינו כמה פעמים לבדוק את התפילין שוב ושוב, נפתרה התעלומה על ידי הגר"ש וואזנר זצ"ל

ד. הדגיש כמה פעמים שיש לבדוק לא רק הפרשיות אלא גם הבתים והרצועות.⁸

ה. פעמים אין־ספור כשהיה רבינו מורה לבדוק התפילין (והמזוזות), היה מוסיף הסתייגות - שיש לעשות זאת רק באם עברו כבר 12 חודש מאז הפעם האחרונה שנבדקו.⁹

ו. בשלב מסויים התחיל רבינו לעורר כהתעוררות כללית שבימינו יש להרבות בבדיקת התפילין (יותר ממה שנהגו בימי קדם), והזכיר לטובה את המנהג לבדוק פעם בשנה.¹⁰

(הובא בספר "פרשיות עם הרבי" בראשית ע' 47 ואילך. ובספר "הרב אשכנזי" ע' 487), כשגילה שהסופר נכשל בטעות בצורת הכתיבה. עיי"ש.

8. כתב רבינו (אגרות קודש חי"ד ע' ק): "במה שכתב בהנוגע לפב"פ שבדקו תפילין ונמצאו הפרשיות כשרות ומהודרות - הנה מובן ופשוט שבדיקת התפילין כוללת הפרשיות וגם הבתים והרצועות. ועוד זאת, אשר אף שתמיהני בדבר, הנה כבר כמה פעמים שהודיעוני מאה"ק ת"ו בנתינת התפילין לבדיקה לסופר אחד והכשירם, ואח"ז מצא סופר שני לאחריו חסרון אות וכיו"ב, ז.א. פסול לכל הדיעות".

(וראה בהתקשרות גליון תלד ע' 17, שפעם חלה אחד מאנ"ש, וצוה רבינו לבדוק את תפיליו, ומצאו שהשערות הצריכות לצאת מהבית לא נראו).

9. ולהעיר משבועון "בית חיינו" גליון 80, במענה לאחד שקיבל הוראה מרבינו לבדוק התפילין והמזוזות שלו, ושאל האם עליו לבדוק שוב, כיון שלפני חצי שנה כבר בדק את התפילין. וסימן רבינו בחץ על המילים "וצריך לבדוק" והוסיף "באם ה' קודם אלול".

אך כפי הנראה היתה זו הוראה יוצאת מן הכלל, כי ברובא דרובא לא חילק רבינו בזה כלל. וראה לדוגמא "בית חיינו" גליון 84 ע' 10.

10. ראה שלחן מנחם ח"ג ע' עד. וש"נ.

ואכן גם רבינו בעצמו היה מוסר את התפילין שלו לבדיקה בחודש אלול¹¹ (בדיקת התפילין של רבינו היתה בתוך חדרו של הרבי ובנוכחותו¹²).

ז. אירע כמה פעמים שהתייחס רבינו ליהודים (שומרי תומ"צ) שפרסמו ברבים דברי בלע חמורים, ואמר רבינו שלנוכח הדברים החמורים אין ספק כי התפילין¹³ שלהם פסולות וזה מה שגרם להם, ר"ל, להגיע לידי כך¹⁴.

ח. אף כשהיתה בקשה לברכה עבור מי שאינו מחוייב בהנחת תפילין - ילד או אשה - הי' (לעתים) מקשר את זה עם בדיקת התפילין של אבי המשפחה¹⁵.

11. כפי שהעידו הסופרים ר' ישעי' הכהן מטלין והרא"ז צירקינד.

12. ראה פרק הקודם הערה 20.

13. ובענין זה הזכיר רבינו דוקא תפילין (וביו"ד שבט תשל"ה הוסיף - לאחר אריכות הדיבור בענין התפילין הפסולות - שיתכן שגם המזוזות פסולות).

14. ראה שיחת יו"ד שבט תשל"ה. ד' סיון תשמ"מ. התקשרות גליון תיב ע' 13. "שמן ששון מחבריך" (ע' 105). ועוד.

15. ראה לדוגמא "בית חיינו" גליון 100 ע' 17 (חלוקת דולרים כ"ד מנחם אב תנש"א).

ג

הנחת תפילין של יד

- א. את אופן הנחת התפילין ע"י רבינו קשה לדעת בבירור, היות ובדרך כלל הי' רבינו מניח את התפילין בחדרו (כשאינו אינו נוכח במקום).
- ב. בנוגע להנחת התפילין של יד¹, קיימת עדות מסויימת²

1. רבנו הזקן מביא כמה אופנים בהנחת תפילין של יד:
- א) הן ההנחה על הקיבורת והן הברכה והקשירה, במישוב (דעת ה"ש אומרים" בשו"ע אדה"ז, סימן כה סכ"ז, וכן כתב בסידורו, והועתק גם בספר המנהגים). והוא כדעת חכמי הקבלה.
- ב) "ההנחה על הקיבורת מישוב, והברכה והקשירה על הקיבורת יהי מעומד" (שו"ע אדה"ז שם, כפי ש"טוב לנהוג לכתחילה"). והוא כעין פשרה בין הפוסקים הקדמונים שכתבו לעמוד לבין המקובלים.
- ג) הן הברכה והן ההנחה והקשירה - הכל מעומד (מנהג "מדינות אלו" בשו"ע אדה"ז שם). וכן כתב רבינו ברשימה משנת תש"ג (תורת מנחם רשימת היומן ע' תכז), ששמע מחותנו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ שההוראה לרבים היא ש"הכל בעמידה - ברכה, הנחה, חליצה".
- אמנם על הנהגת רבותינו נשיאינו עצמם מובא אופן רביעי: "ברכה והידוק הקשר - בעמידה, אח"כ - בישיבה" (תורת מנחם - רשימת היומן ע' שעא. וראה על דרך זה בס' אות חיים ושלום (מונקאטש) סי' כה ס"ק טו).

(וראה בארוכה בכל זה - פרדס חב"ד גליון 9 ע' 57).

2. בשנת תש"י-תשי"א כשהי' הרבי מתפלל בחדרו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ, הרי לאחר התפלה הי' נשאר במקום להניח את שאר זוגות

על כך שראו את רבינו מניח את התפילין של יד בעמידה [ויתכן שכך נהג רק כאשר ראוהו³].

התפילין (ר"ת, שמושא רבא וראב"ד - ראה להלן פרק ז), והי' עושה זאת בעמידה.

ולגבי תפילין דרש"י - הנה ביומן הריל"ג שי' מט' מרחשון תשל"ח [תשורה משמחת נישואין, גרונר, תמוז תשע"א] מציין שראה באותו יום את הרבי מניח תפילין דרש"י בעמידה.

אמנם מכיון שמדובר בזמן הסמוך לשמע"צ תשל"ח שבו ארע מאורע בריאותי (התקף לב) לרבינו, יתכן שדוקא אז, בעקבות המאורע הבריאותי הי' קשה לרבי לשנות תנוחה, ולכן העדיף לעמוד מלכתחילה. ולכאורה אין זו ראי' על מה שהי' לפני כן ואחרי כן.

אלא שב"שבח יקר" (מהדורת תשס"ו ע' 27) ובהתקשרות גליון תלד הביאו בשם הריל"ג שי', שרבינו הי' מניח בקביעות בעמידה.

[ולהעיר שלפני שנים היתה שמועה רווחת (ולא נתברר עדיין מקורה) שרבינו הי' מניח את התפילין של יד על הקיבורת מיושב, ונעמד לברכה - וכך הובא ב"מנהגי מלך" הוצאת תשנ"ו ע' 14].

3. האשל אברהם (בוטשאטש) שם כתב: "וכשאני בצנעא בעת הנחת תפילין, שלא בעת הברכה אני יושב, לקיים דברי הזוהר הק' והמקובלים ז"ל". כך כתב גם ה"מחצית השקל" שם: "האדם ראוי להיות הצנע לכת עם ה' אלקיו. ואם מניח תפילין בביתו, ראוי לעשות כמו שהכריע המגן אברהם. אבל אם מניח ברבים - אל ישנה מן המנהג ויעשה הכל בעמידה".

ומעתה יתכן שרבינו נהג בצנעא להניחם במיושב, ואילו כשראוהו - עמד.

[ולהעיר, שלמרות המובא לעיל אודות מנהג רבותינו, הנה ברשימות הרב"ש ע' פב מספר על הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בשנת תרע"ה: "שתי פעמים ראיתי היטב וברור, אשר כ"ק שליט"א, בעת שהניח תפילין של

ג. יש מי שמעיד שלפני שהניח התפילין של יד, הי' רבינו מנשק את הבית וגם את הקשר (היו"ד)⁴.

ד. אדמו"ר הזקן תיקן "קשר של יד באופן שהרצועה שכורך בה עוברת בעניבה קטנה שבתוך הקשר עצמו ולא בתוך עניבה מקצה השני של המעברתא, והעניבה הזאת מתרחבת ומצטמצמת על ידי משיכת הרצועה העוברת בתוכה"⁵. מטרת תיקון הקשר באופן זה היא, בכדי לקשור בכל יום מחדש את הקשר, כמפורש בכתוב "וקשרתם"⁶,

רש"י, ישב על הכסא, וכיסה בכנף הטלית את התפילין של יד, ובירך להניח תפילין. וההנחה והברכה הי' מיושב" (והוא כה"ש נוהגין" שהביא אדה"ז בסידורו, שהכל מיושב).

ואכן בתורת מנחם שם ע' רכב מסופר "כי היו זמנים מיוחדים [אצל כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע] וואס ער האט געלעבט על פי טרוקענע קבלה [=שהי' נוהג בחיי היום יום על פי קבלה גרידא]". וא"כ יתכן שאופן הנחת התפילין המתוארת ברשימות הרב"ש, הי' גם כן מצד זה.

ויתכן שגם אצל רבינו היו שינויים באופן ההנהגה בתקופות שונות].

4. הערות ובאורים (אהלי תורה) גליון תתקכ"ג ע' 76. והיינו כמבואר בסוף סימן כח ש"מנהג חכמים לנשק התפילין בשעת לבישתן ובשעת חליצתן". ובנוגע לנישוק הקשר יש להעיר ממנהג בעל תרומת הדשן (הובא בלקט יושר ע' 18), שכשמשמש בתפילין בשעת ק"ש, הי' ממשמש גם בקשר.

וראה "היכל מנחם" (ח"א ע' רט) הוראת רבינו שאפשר לנשק התפילין בפה (ולא כיש מפקפקין ומורין לנשק באמצעות דבר אחר או מרחוק), ע"ש.

5. לשון הגרא"ח נאה, קצות השלחן סי' ח שולי הגליון לס"ח.

6. ראה בארוכה - סידור רבנו הזקן עם ציונים מקורות והערות, ע' תרעג ואילך.

כשיטת רבינו אליהו ועוד ראשונים⁷. וכך נהגו כמה חסידים בדורות קודמים.

אמנם רבינו לא הי' פותח וסוגר בכל יום את הקשר מחדש, ואמר⁸ שכך לימדו אביו הגאון המקובל רבי לוי יצחק, ואף העלה חשש שסגירת הקשר לכתחילה אחרי הברכה, יש בה משום הפסק בין הברכה להנחה⁹ (וכמפורש בנוגע לתפילין, "שצריך לקרב הברכה לעשיית המצוה ולסומכן זו לזו בכל מה דאפשר"¹⁰).

7. ראה תוס' ד"ה אביי (עירובין צז, א). תוד"ה משעה (מנחות לה, ב). תוד"ה ואידך (חולין ט, א). סדר הדורות ד"א תתקל. רא"ש הלכות תפילין סימן ג. אנצקלופדי' תלמודית ערך הנחת תפילין ע' תצו ואילך.

וראה גם לקוטי שיחות ח"א ע' 227. אגרות קודש ח"י ע' שעח.

8. ראה "מקדש מלך - אוצרות רבי" ח"ד ע' תק.

9. שם, ע' תצט.

10. לשון אדה"ז בשלחנו, סימן כה סי"ח, ולכן "על תפילין של יד יברך אחר הנחה על הקיבורת קודם הקשירה, שקשירתה זו היא התחלת עשייתה", והרי קשירה זו אינה אלא ש"יהדק הרצועה בתוך הקשר" כלשון אדה"ז בסידורו (וראה "סידור" הנ"ל ע' עג הערה 30), ובשביל זה די בהרפיית הקשר והידוקו, ואין צורך בפתירתו לגמרי - ראה "מקדש מלך" שם ע' תקב.

ואף שבשו"ע אדה"ז שם בסל"ג-ל"ד הביא את דברי הט"ז (שם ס"ק יב) שאין בעשיית הקשר משום הפסק - היינו בדיעבד, כשנפסק הקשר אחר שברך והוצרך לקושרו מחדש, אבל לכתחילה אין לעשות כן. וכמו שדימה זאת הט"ז (שם) לדין הפסק בין ברכת המוציא לאכילה המבואר בסימן קסז, ושם (ס"ו) הרי מפורש ש"אם שח צריך לחזור ולברך אלא אם כן . . . בירך על הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח . . . אין צריך לברך", וכתב על זה

ובהיותו בפאריז בשנת תש"ז, שאל רבינו והתעניין אצל זקני החסידים שהיו שם, כיצד מקיימים את ה"וקשרתם" אם לא פותחים מחדש בכל יום את הקשר. הם ענו לו, שאכן יש לפתוח את הקשר בכל יום¹¹. אולם רבינו המשיך לנהוג כפי שקיבל מאביו. ובאשר לשאלה הנ"ל, תירץ בהזדמנות מאוחרת יותר¹², שדי בכך שהקשר מצד עצמו עשוי בצורה כזו המאפשרת פתיחה וקשירה כל יום מחדש ואין צורך לעשות זאת בפועל כל יום מחדש¹³.

[אמנם לכמה ששאלוהו כיצד ינהגו בפועל - נמנע מלהורות¹⁴. והיו ששלחם לשאול אצל זקני החסידים¹⁵].

הרמ"א שם "ומכל מקום לכתחלה לא יפסיק כלל". ועל דרך זה כאן, שלכתחילה אין לברך קודם הקשירה.

11. ימי מלך ח"ג ע' 984. התקשרות גליון תלט.

12. ימי מלך שם. הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תקכא ע' 25. תתקכב ע' 205.

13. ראה ההסברה בזה בהערות וביאורים שם.

14. מענה רבינו (בכתי"ק) להמזכיר הריל"ג שי' על שאלתו בזה: "אין הוראה ממני לאיזה צד שיהי".

[נוסח השאלה של הריל"ג: "בדבר פתיחת וקשירת העניבה בתש"י, ישנה שמועה כאילו אשר כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בתור הוראה שאין נכון שתהא העניבה פתוחה בעת אמירת הברכה, כי אז יש הפסק בין הברכה להידוק התפילין על היד, ודעתו אשר העניבה תהיה קשורה (פארמאכט) ולאחרי הברכה רק לקרב התש"י להיד לקשרה ולהדקה".]

15. ראה במקומות שנשמנו בהערות לעיל. ובתשורה בר מצוה רסקין, כ"ט טבת תשנ"ט ע' 9. שבח יקר ע' 21. תשורה משמחת הבר מצוה - מונדשיין, תשע"ג - ע' 96 ושם בע' 128.

ה. רבינו סיפר, שכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ, וגם אביו כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, לא היו מכסים את התפילין של יד בקופסא, לא בשעת הברכה וההנחה, ולא בשעת התפלה¹⁶. אמנם העיד רבינו על עצמו שמנהגו "לשום תיק התפילין של יד על התפילין כל משך זמן התפלה בכדי לשמור הפינות"¹⁷ (והוא חידוש שרבינו ינהג להדיא שלא כהנהגת חותנו).

ובנוגע להמובא שם בשם הר"ש לוויטין ע"ה שאין צריך לפתוח הקשר בכל יום, יש להעיר מהמובא בשמו בהערות ובאורים (אהלי תורה) גליון תתקכ"ג ע' 76, שקיבל מדורי דורות להרחיב את הקשר ולקושרו אחר הברכה. ויתכן שאת המענה שלא לפתוח, הוא אמר אחרי שהשואל סיפר לו בשם רבינו כיצד הוא עצמו נוהג.

16. כך כתב רבינו במכתבו שבהערה הבאה.

ובנוגע להנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, העיד כך בפירוש באשכבתא דרבי (ע' 32): "הפשיל את השרוול לכסות התפלה של יד, ולא הי' נוהג לשום תיק הבית על השלי"ד על כל זמן התפלה כמו שנוהגים הרבה".

ובהערה שם מביא שהרבה מאנ"ש נוהגים לשים תיק זה, "אבל רבינו נ"ע - וכן בנו אדמונ"ע (=אדמו"ר מוהרי"צ) - לא הי' נוהג כן, וכנרשם בפנים. אשר מזה נראה שאין נכון לעשות כן ויש בזה חשש, דאם לאו הכי בוודאי גם הם נ"ע לא היו נמנעים מלעשות כל מיני טצדקי להישמר מקלקול הריבוע אף איזה שהוא". ומביא שם מכמה אחרונים שאין נכון לעשות כן, ומסיים באשכבתא דרבי שם: "וברור לי אילו הוו ידעי אנ"ש שרבותינו הק' אדרבה חששו לנהוג כן, בוודאי היו מבטלים מנהגם זה".

ובפסקי תשובות סימן כז אות כג ציין לפוסקים רבים הדנים בענין קופסא זו, יש המחייבים הנחתה ויש השוללים.

17. לשון רבינו במכתבו, נדפס בשלחן מנחם ח"א ע' פה: "במה שכתב אודות לשום תיק התפילין של יד על התפילין כל משך זמן התפלה בכדי לשמור הפינות - הנה כן אני נוהג".

במכסה זה הי' חלל במקום הקשר, בכדי שיגע הקשר בבית עצמו, כפי שמובא בפוסקים¹⁸ על פי הזהר¹⁹.

אם כי, במשך השנים החליף רבינו את המכסה²⁰: בחלק מהשנים הי' זה מכסה שחור שלא הי' סתום לגמרי, אלא הי' בו חורים מלמעלה ומהצדדים, אמנם בשנים אחרות הי' זה כיסוי בצבע אדום שהי' לגמרי סגור²¹ (מלבד מקום הקשר).

18. שו"ע סימן כז ס"ב. הובא בשו"ע אדה"ז שם ס"ה.

19. לשון רבינו בהמשך מכתבו שם "ומובן שנחתך בהתיק החלק שכנגד הי"ד, בכדי שלא יזח הי"ד מן הבית, מתאים לדברי הזהר הק' (ח"ג רלו, ב)."

20. ראה הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתיח ע' 75. ועוד.

ועל פי המובא לעיל פ"א הערה 2, יתכן שבשנת תשל"ד, החליף רבינו את הקופסאות המחוררות לקופסאות שלמות, אותם קיבל מר' גרשון העניך הכהן ע"ה (שרצה להביא לרבינו תפילין במתנה, אולם רבינו סירב לקבלם וביקש לקבל רק את הקופסאות שלהם).

21. וכן משמע לכאורה מלשון רבינו במכתבו שבשלחן מנחם (הנ"ל), שכותב "שנחתך בהתיק החלק שכנגד הי"ד וכו'", ולא כתב שיש ענין לחתוך במקום נוסף.

ומנהג העולם כיום שיצרני התפילין מכינים התיק של תש"י באופן שנחתך בגגו (בעיגול), וטעמם בפשטות, כדי שיהי' הבית רואה אור, וכפי שכתב בס' לקט הקמח החדש סכ"ה ס"ק קטז שנתפשט המנהג ש"עושים חלל גדול למעלה שלא יהי' מכוסה לגמרי ולהיכר, הגם שע"י שבמקום הקשר נחתך אפשר ג"כ היכר"; אך ממכתב רבינו וכן מהנהגתו בחלק מהשנים מובן שלא ס"ל שיש צורך בזה.

ולענין הנגיעה בתש"י בכמה מקומות בעת התפילה כנהוג, כנראה שדי לנוגע בבית שעל התש"י. וראה בהנסמן בפסקי תשובות שם הערה 199.

ו. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' מקפיד בשעת הברכה על תפילין של יד, שהזרוע ועלי' התפילין יהיו מכוסות²², אמנם ישנה עדות²³ שרבינו הי' מקפיד שהתפילין יהיו מגולות בשעת הברכה וההנחה, ולא הי' מכסה את זרועו (ע"י הטלית) בשעת הברכה, וכמו"כ היה מסיר אז את הכיסוי. ובסיום כריכת ז' הרצועות, לפני הנחת תפילין של ראש, הי' מחזיר את הכיסוי²⁴.

ז. נוסף על הכריכה של התפילין כשלעצמם, היה רבינו כורך עוד ב' פעמים²⁵, כדי ליצור כמין שי"ן²⁶.

22. כמבואר בשער הכוונות עניני תפילין דרוש ה. ובפע"ח (שער התפילין פרק י) - הובאו בכף החיים סימן כה ס"ק לב.

23. התקשרות גליון רכג ע' 20. תל סעיף כט ובהערה 44.

24. ראה התקשרות שם.

ובאשכבתא דרבי (שם הערה כב) האריך לבאר הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לכסות התפילין של יד בשרוולו עוד לפני הנחת תפילין של ראש והטעם שאין בזה משום הפסק, דהיינו משום שמאחר שקיימא לן לכסות את התפילין של יד, הרי הכיסוי הוא מכלל ההוי' דתפילין של יד, ע"ש.

25. בסידור אדה"ז (הלכות תפילין): "ורשאי לכרוך הרצועה סביב התיתורא כדי לחזקה על היד, אבל לא סביב הקציצה (ויש כורכין ב' פעמים סביב התיתורא, בכדי שיהי' כמין שי"ן, עם הרצועה המהדקת את התפלה על היד)".

אמנם בשו"ע אדה"ז (סימן כז סי"ג) כתב: "אין לכרוך הרצועה על התיתורא כדי לחזקה, אלא תהא התפלה של יד תלויה ומונחת על הקיבורת כעין תפילין של ראש על הראש, כיון שאין מצוה כלל בכריכה זו, לכן אין להניחה על התיתורא שיש בה קדושה יותר מן הרצועה". ומקורו בדברי הרמ"א (סימן כז סק"ח, בשם מהרי"ל).

ח. על הזרוע הי' כורך שבע כריכות²⁷ (והיו מקרים יוצאים מן הכלל שבהם הבחינו שכרך שש כריכות²⁸ או שמונה²⁹).

ובסידור חזר בו רבינו והסיק שהדבר מותר, וכדברי כמה פוסקים (ראה באר היטב סימן כז סקט"ו. שערי תשובה שם סק"ח). וראה בהערה הבאה.

26. בספר אשכבתא דרבי (ע' 24) מספר על כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: "ראיתי שהי' מדקדק ששתי הכריכות האחרונות של השי"ן שכורכין על התיתורא, יהיו לא על התיתורא ממש, רק על המעברתא, ובכל פעם שהנחנו לו תפילין ראיתי שהי' מדקדק באופן כזה".

ושם (הערה יח) מסביר, שאף שבסידורו פסק אדמו"ר הזקן שמותר לכרוך את הרצועה על התיתורא, רצה כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לחשוש לדעת הרמ"א, שכמותו פסק אדה"ז בשו"ע (כנ"ל בהערה הקודמת).

ולגבי הנהגת רבינו בזה - בהתקשרות גליון תל ע' 18 הביא שרבינו נהג לכרוך פעם אחת על המעברתא ופעם שני' על התיתורא עצמה. וראה גם סידור רבינו הזקן עם ציונים והערות ע' עה.

27. כמבואר בשו"ע אדה"ז סכ"ז סי"ב. סכ"ה (וסימן כה סכ"ד).

28. ביומן מר"ח סיון תש"נ. ושם, שזה הי' בכוונת מכוון, שהרי ראו כיצד במשך התפילה כמה פעמים סידר והפריד את רצועות התפילין באופן שהיו ג' כריכות קרובות זו לזו ועוד שלוש כריכות קרובות זו לזו, והפסק של רווח ביניהם.

ובבית יוסף (סימן כז) וכן בשולחן ערוך (שם ס"ח) כתב ש"נוהגין העולם לכרוך . . ששה או שבעה כריכות". וראה גם אשכבתא דרבי הערה יט.

29. בחודש מרחשון תש"נ ארע כמה פעמים שעשה כן. וגם אז הבחינו שמסדר זאת במשך התפילה ודייק שיהיו שמונה כריכות.

וראה פסקי תשובות סימן כז אות יז שיש הנוהגים לעשות ז' כריכות בנוסף על ב' חצאי כריכות, ובהערה 152 שם שכן הוא באמרי פינחס ובס' בעש"ט עה"ת ועוד, ע"ש.

ט. בדרך כלל היו שבע הכריכות שעל הזרוע באופן כזה³⁰: חצי כריכה הראשונה בחלק העליון של הזרוע, ולאחר ריווח מעט³¹ שתי כריכות שלימות קרובות זו לזו, ולאחר ריווח מעט³² (יותר גדול מהריווח שבין הרצועה הראשונה לשנים שלאחריה) עוד ארבע כריכות שלימות.

י. פעמים רבות נכנס לתפילה כאשר רצועת התפילין של יד מגולגלת רק על כף היד, ולפעמים רק על היד עצמה³³,

30. בספר המנהגים ע' 4 הובא מהגהות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בסידור:

"ובענין הכריכות של התש"י למדני כ"ק אדמו"ר (המהר"ש) זצוקלה"ה לכוון ז' כריכות עם הב' חצאין, והיינו חצי הכריכה העליונה וב' כריכות שלימות בקירוב זה אל זה, ואח"כ להניח מקום פנוי מעט ולעשות עוד ד' כריכות שלמות וחצי כריכה באלכסון ולכוון פעם אחת על כף היד (ונעשה כמין ד' הפוכה)".

וראה בארוכה בהערות וביאורים גליון א' עו ע' 79 ואילך.

31. ריווח זה (שבין הכריכה הראשונה לשנים שלאחריה) הוא לכאורה חידוש שלא מובא בהגהות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הנ"ל. וראה בהערה הבאה.

32. וראה בספר אשכבתא דרבי הערה יט שנתן טעם לריווח זה - ששבע הכריכות הם כנגד שי"ן של שלשה ראשים ושי"ן של ארבעה ראשים, ולכן מפסיקים בין ג' כריכות הראשונות (שי"ן אחת) לבין ד' כריכות האחרונות (שי"ן שניה). וראה גם הערות וביאורים שם.

אמנם מנהג רבינו, שהפסיק קצת בין הכריכה הראשונה לבין השתיים שלאחריה (מה שלא מצינו אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב - כנ"ל בהערה הקודמת), וא"כ אין זה מתיישב עם טעם זה.

33. התקשרות גליון תלא הערה 61.

ומסיים סידור הרצועה על אצבעו וכף ידו³⁴ תוך כדי אמירת איזהו מקומן וכו'.

יא. יש שהבחינו, שאחרי הנחת התפילין של ראש כשניגש לכרוך הרצועה על גבי האצבעות, השיב אחור את

34. בקצות השולחן סימן ח סי"א כתב הגרא"ח נאה, שאחר שהניח תפילין של ראש נכון שלא להפסיק בשיחת חולין עד גמר כל ההנחה, דהיינו עד אחר שיכרוך הג' כריכות על האצבע ויקשור - מיוסד על דברי אדה"ז (בסידורו): "ובסוף הכריכות יקשור", כי הקשירה שקושר הרצועה בסוף הכריכות היא מכלל מצות "וקשרתם" (בדי השולחן שם, ובהערות שבסוף ח"א האריך בזה).

ובספר אשכבתא דרבי (ע' 34 הערה 21) כתב, שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נהג שמיד לאחר כריכת הז' כריכות על הזרוע כרך את כל מותר הרצועה על כף היד וקשרה והידקה היטב, ורק אחר כך הניח את התש"ר. וביאר בזה, שעיי"ז כבר קיים מצות "וקשרתם" לכל הדיעות, ולא נצרך להמתין עד לקשירה האחרונה שלאחר הג' כריכות.

ובקצות השולחן (בהערות שם - חלק א פז, ב) דן בדבריו, ומגיע למסקנה שאף אם עושים כהנהגת אדמו"ר מוהרש"ב הנ"ל - לקשור הרצועה על כף היד לפני הנחת השל ראש - עדיין מן הנכון שלא להפסיק בשיחת חולין עד אחר הג' כריכות שעל האצבע, כיון שגם הם שייכים למצות התפילין וכל עוד לא קשרם עדיין לא קיים המצוה בכל שלימותה.

ורבינו עצמו שקו"ט בענין זה ברשימותיו (נדפס בשלחן מנחם סי' לא), וכותב שלכאורה אכן אסור להפסיק בדיבור עד לסיום הקשירה אך "לא ראיתי נזהרין בזה", ומיישב המנהג וכו', ומסיים "ובכ"ז צ"ע".

ובנוגע למעשה ראינו את רבינו שנכנס לבית המדרש קודם סיום כריכת הרצועות של יד, ותוך כדי הליכתו ממלמל בשפתיו הקדושות ורק אחר כך סיים הקשירה. ולהעיר, שגם לדעת הגרא"ח נאה "נכון שלא להפסיק בשיחת חולין", ומשמע שבדברי קודש לא איכפת לן.

הרצועות של הדלי"ת שעל גבי היד. ודייק לעשות הדלי"ת מחדש לאחרי הנחת התפילין של ראש³⁵.

יב. על האצבע האמצעית הי' כורך שלוש כריכות, אחד בפרק התחתון³⁶, אחד בפרק האמצעי, ואחד שוב בפרק³⁷ התחתון³⁸.

35. סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות, ע' תרפד.

36. בדיוק הלשון "פרק התחתון" - עי' שלחן מנחם שם.

37. בספר המנהגים ע' 4 הביא מהגהות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מה שסיפר מאביו כ"ק אדמו"ר מהר"ש:

"...ובענין כריכות אלו איך לעשות אינני זוכר בבירור, אך כמדומה לי ברור שראיתי שכרך תחילה כריכה אחת על הפרק התחתון הסמוך לכף היד, ואחר כך כריכה אחת על הפרק הב', ואח"כ עוד כריכה אחת על הפרק התחתון".

[אמנם בסידור אדה"ז הוא באו"א, וראה באריכות בסידור רבנו הזקן עם מקורות ציונים והערות ע' תרפא. ובשלחן מנחם או"ח סימן לא נדפס ביאור רבינו בטעם הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע].

38. בספר המנהגים ע' 4 מובאת רשימת הרה"ח ר' אלי' סימפסון ע"ה, אודות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע:

"ראיתי כמה פעמים שדייק בזה, וגם כמה פעמים במשך התפלה הי' מעייץ ומתקן שכרך השלישי שהי' על פרק התחתון שלא יהי' מונח על הכרך הראשון, רק שיהי' אצלו באותו הפרק אשר לצד פרק האמצעי נאחז בהרצועה של הכרך הראשון" (ומנהג זה הובא בסידור היעב"ץ). וראה בארוכה באשכבתא דרבי ע' 51.

ובנוגע להנהגת רבינו, בהתקשרות גליון תלא הערה 62 הביא שרבינו לא תמיד דקדק בזה. ועוד הביא שם, שיש שהבחינו כי אדרבה - רבינו הקפיד

יג. לאחר הכריכות על האצבע, כרך כמה כריכות על כף ידו, תוחב הרצועה הנותרת אל תחת כריכת הרצועות³⁹, וחלק מהרצועה משתלשל.

יד. בשנים המוקדמות יותר הי' בית התפילין של יד מכוסה - בדרך כלל - על ידי שרוול החולצה⁴⁰ (אך הרצועות

שיהיו הכריכות זו על גבי זו דוקא. וכ"כ בספר שבח יקר (ע' 30 הערה 32). וראה גם הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתיח ע' 75.

ויתכן שהיו בזה תקופות שונות בהנהגת רבינו, על דרך המבואר לעיל הערה 3 בנוגע לשינויים בהנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

39. בקצות השולחן בסוף ח"א פו, ב ואילך, האריך להוכיח שהקשירה שבסיום הרצועה דתפילין של יד צריכה להיות קשירה שלימה ומתקיימת, והיינו, שצריך קשר גמור ממש לאחר הכריכות, ותמך יתדותיו על לשון הרמב"ם (הלכות תפילין פ"ג הי"ב) שכתב בנוגע ל"אורך הרצועה של יד . . . ויכרוך ממנו על אצבעו שלשה כריכות ויקשור". וכן על לשון אדה"ז בשלחנו ובסידורו, ועוד.

וראה בארוכה חקרי מנהגים (תשס"ד) ח"א ע' נז ואילך. סידור רבנו הזקן (הנ"ל) ע' תרפב ואילך (ועיי"ש שהביא ראייה לכך שגם תחיבת הרצועה נקראת קשירה). וראה לעיל הערה 34.

ולהעיר, ששמעע שבשנים המוקדמות יותר היה רבינו (לעתים) קושר בקשר יותר שלם (ולא רק תחיבה), וכן הוא ביומן מכ"א שבט וח' אד"ר תשכ"ה, וכמה מספרים ששמעו כן מהרה"ח ר' ראובן דונין ע"ה (שהיה אצל רבינו בשנים המוקדמות), ולא נתברר לאשורו כיצד בדיוק היה קשר זה.

40. ראה בארוכה בחקרי מנהגים (תשס"ד) ח"א ע' נא (הובא בקצרה בפרק הבא הערה 1). התקשרות גליון תלד ע' 17.

ובאשכבתא דרבי ע' 32 מסופר על כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, שלפני הנחת תפילין של ראש "הפשיל את השרוול לכסות התפילה של יד".

היו גלויות תמיד⁴¹), אולם בשנים המאוחרות ברוב הזמן הי' הבית מגולה (ומכוסה על ידי הכיסוי שעליו בלבד)⁴².

41. שכן היה זה שרוול קצר.

42. ראה הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתקטז ע' 50. וראה גם התקשרות גליון רכג בסופו בארוכה.

ויתכן שההבדל בין ההנהגות נובע מכך, שבשנים הראשונות, כשהי' לרבינו מכסה לתפילין של יד שהי' מכסה רק את הפינות והצדדים (כנ"ל ס"ה), אז הי' לו צורך לכסות התפילין עצמם בשרוול. אולם בשנים שלאחרי זה כשהחליף לכיסוי שהי' סגור מכל צדיו (כנ"ל שם ובהערות), שוב לא הי' צורך בכיסוי התפילין ע"י השרוול. וכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע שכיסה את התפילין עם השרוול לגמרי, זהו מכיון שהוא לא השתמש בכיסוי כלל (כנ"ל שם).

ד

תפילין של ראש

א. רבינו הי' מכסה בטליתו את המעברתא (וכן חלק מהדופן) של התפילין של ראש¹. אך לא הקפיד² כאשר היו מתגלים באמצע התפלה.

ב. הרצועות של תפילין של ראש לא היו תחובות כאבנט³.

1. ע"פ חכמי הקבלה יש לכסות התפילין עם הטלית - ראה שער הכוונות (ענין ציצית דרוש ה, ו). נגיד ומצוה (ע' לה). ועוד. וכן הוא בשו"ע האריז"ל (הל' תפילין אות ה).

ובמגן אברהם (סי' ח ס"ק ג) כתב: "וכתב בכוונות שהאר"י הי' מכסה הטלית על התפילין של ראש, ועיין סוף סי' כז דעכ"פ לא יכסה לגמרי" [ובשו"ע אדה"ז סי' כז סכ"ג: "יש ליזהר שלא לכסות לגמרי התפילין של ראש בטלית גדול, רק שתהא מגולה קצת"]. ובנימוקי או"ח סי' רעא ס"ק ב כתב שכיון שע"פ נגלה צריכין התש"ר להיות מגולין וע"פ האריז"ל צ"ל מכוסים, לכן טוב שיכסה בטליתו את התיתורא וקצת דופן המערבי של בית התפילה ובזה יצא י"ח שניהם.

2. התקשרות גליון תלא ע' 15 הערה 68.

3. בשער הכוונות (ענין תפילין דרוש ה) כתב: "בענין הרצועות, ראיתי מקפידין להניחן תלויות ולא להניחם באבנט כדי שלא יגיעו לארץ אם הם ארוכות, ומורי ז"ל אמר לי כי אדרבה ראוי הוא להניחם באבנט, דהיינו לשום קצוות הרצועות תחת האבנט כדי שלא יגיעו לארץ". וראה גם משנת חסידים (מס' הנחת תפילין פ"ג מ"ט) ובעוד ספרי קבלה שביארו ענין תחיבה זו באבנט.

ג. פעמים רבות נראה שהרצועה של התש"ר הפוכה, עם הצד הבהיר כלפי חוץ.⁴

ד. לא ראו את רבינו - בעת היותו בבית המדרש - מכוון את התפילין של ראש באמצעות הבטה במראה⁵ או על ידי שאלת אדם אחר⁶, אלא על ידי משמוש בידו בלבד.⁷

אמנם בקובץ הערות וביאורים גליון תתיח ע' 75 הובא (בשם הגרש"ז גרליק ע"ה) שבליובאוויטש הקפידו שלא לתחוב את הרצועות באבנט.

וראה מה שהאריך בזה בנתיבים בשדה השליחות ח"א ע' קסד-קסה.

4. ראה שו"ע אדה"ז (סכ"ז סי"ט): "ואין להקפיד שלא יתהפכו אלא מה שמקיף את הראש ואת הקיבורת פעם אחת, אבל מה שכורך אחר כך וכן מה שמשתלשל לפניו מהרצועה של תפילין של ראש אין צריך להקפיד כלל שלא יתהפך לפי שאינן מעיקר המצוה".

5. על אדמו"ר הזקן מסופר שהסתייע במראה כדי לכוון התפילין של ראש שיעמדו במקום מדויק (שלחן מנחם ח"א ע' פד, וש"נ). ואולי גם רבינו השתמש במראה בתוך חדרו.

ולאיסור "לא ילבש" אין לחשוש בזה, כמו שהביא בהלכה ברורה (ח"ב, בהוספות ע' מא) בשם כנסת הגדולה, רעק"א ועוד גדולי האחרונים, שהמנהג להקל להשתמש במראה אף שלא לצורך מצוה - ע"ש בארוכה. והעולה משם, שחומרת בעל דברי חיים זי"ע שלא להשתמש במראה גם לצורך הנחת תפילין, היא דעה יחידאה.

ולאידך, יש להעיר מדברי כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ (ספר השיחות תש"ד ע' 11) בשלילת ההנהגה להביט במראה עבור התפילין, ע"ש.

6. ראה שלחן מנחם שם.

7. וראה הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תקצג ע' 72 הערה 1.

ה. הי' מי שראה תמונת רבינו בתפילין והי' נראה בעיניו שהתפילין של ראש צריכים להיות גבוהים יותר מהמקום שבו היו בפועל. וכששאל את רבינו על כך, הבהיר⁸ שהוא מדייק⁹ להניח את התפילין במקום שבו צמחו לו שערות בעבר, למרות שכעת אין שערות באותו מקום¹⁰.

8. מענה שהתפרסם מכת"ק של רבינו, הובא בהתקשרות גליון תרעג ע'

: 11

"מקום הנחת תפילין של ראש, מובן שהוא כמו שכתוב בשולחן ערוך. ומה שראה אשר אצל פלוני למטה מזה - הוא בטח מפני שאצל פלוני אין שערות מלפניו ולכן בעמדו (הכותב) מרחוק קצת, לא יכול להבחין שהוא כן מקום התחלת צמיחת שערות. כן אפשר שבפעם זו שראה ירד התש"ר ממקומו מבלי שירגיש בדבר (אף שבכלל ממשמש בתפיליו כד"ן)".

9. ובהתקשרות גליון תיב ע' 20 הובא שפעם מסר פלוני לרבינו ציור מעשה ידיו שבו נראה רבינו עטור בטו"ת, ובתמונה נראו התפילין של ראש שמוטות במקצת למטה מן המקום שבו לכאורה עליהן להיות מונחות, ורבינו הגיב על כך: מדוע צויירו התפילין כך, הדבר עלול לגרום שאנשים יסיקו שכך צריך להיות...

ועוד הובאה שם הוראת רבינו לצייר אחד שהביא לרבינו ציור שלו עם תפילין שלא היו במקומם הראוי, והורה לו רבינו שלא להראות את הציור לשום אדם עד שיתקן את מקום התפילין.

10. ראה שולחן ערוך אדה"ז (סימן כז סי"ד): "וצריך להיות כל התפילין במקום שעושה קרחה, דהיינו שקצה התחתון של התיתורא יהי' מונח על מקום התחלת עיקרי השיער במצחו".

וראה מה שדנו בדברי אדה"ז (ובהשוואת דבריו בשו"ע למה שכתב בסידורו) בהערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תקצב ע' 87 ואילך, ובגליון תקצג ע' 71 ואילך.

התפלה בתפילין

א. ככל הידוע¹, רבינו לא הי' מעוטר בתפילין כל היום, אלא רק בשעת תפלת הבוקר².

1. קביעה זו מתייחסת לימי הנהגתו של רבינו, כאשר היה מגיע לחדרו בכל יום והיו רואים אותו בכניסתו ויציאתו כו', והמזכירים היו נכנסים אליו כו', ומעולם לא ראוהו עם תפילין מעבר לזמן תפלת שחרית.

אמנם על הימים שלפני כן, כאשר היה טמיר ונעלם ונחבא אל הכלים, איננו יודעים כמובן. וראה ב"מי מלך" ח"א ע' 245, שהרה"ח רע"ז סלונים ע"ה סיפר, שבשנת תרפ"ח נסע לכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ, ועבר דרך רבינו ששהה אז בברלין. כשהקיש על דלת חדרו של רבינו, פתח לו רבינו את הדלת והי' עטור בתפילין דרבינו תם ובאמצע לימוד תלמוד ירושלמי. רבינו הכירו מיד ורמזו לו לשבת ולהמתין עד שיסיים לימוד קטע מסויים, ורק אז חלץ תפיליו וקם והושיט לו את ידו לברכת שלום עליכם.

[ולהעיר מהנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב (הובאה ב"תורת מנחם - רשימת היומן" ע' קצב), ש"הי' מניח . . רבינו תם . . אח"כ פושט של ראש דר"ת ולובש של ראש דראב"ד, אומר ק"ש ולומד ירושלמי"].

ואם עדות זו מדוייקת, נמצא שהניח רבינו תפילין דר"ת עוד לפני נישואיו, ודלא כמו שנכתב לקמן (פרק ה סעיף א).

2. וראה באריכות תורת מנחם ח"ו ע' 19, שבימינו אין טעם ואין תועלת בהנחת תפילין כל היום, כי אין ביכולתנו להמשיך מעבר להמשכה הנמשכת בתפלה גופא. ובסיום הענין הוסיף ש"ענין זה נוגע גם ליחידי סגולה, שאפילו בזמן הזה בכחם וביכולתם לפעול המשכה יתירה על ידי הנחת תפילין כל היום . . ובהקדים פתגם הצמח צדק אודות אדמו"ר הזקן (ומזה מובן גם בנוגע לרבותינו נשיאינו ממלאי מקומו), שאילו הי' בזמן התנאים

- ב. כשהי' מתפלל שחרית בציבור, הי' נכנס לבית הכנסת³ כשהוא כבר מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין⁴.
- ג. נראה שהנהגתו של רבינו (לפחות בשנים המאוחרות) היתה שהניח תפילין רק לאחר אמירת סדר ה"קרבות", כולל

הי' גם הוא מגדולי התנאים, ואילו הי' בזמן הנביאים הי' גם הוא מגדולי הנביאים, שמצד עצמו הי' בדרגת תנא ונביא, אלא כיון שהדור לא הי' כדאי, הי' זה בהעלם. ומזה מובן שרבותינו נשיאינו יכולים היו לפעול המשכה חדשה על ידי הנחת תפילין כל היום, כמו בזמן הגאונים. ואף על פי כן, ידוע שגם הם לא נהגו לישב בתפילין כל היום, כי הדור לא הי' כדאי וראוי לכך".

[ויש להעיר, שככל הנראה כוונתו לרבותינו נשיאינו בהמשך הדורות, שהרי לגבי אדמו"ר הזקן מפורש ב"תורת שלום" (ע' 13) שהי' עטור בתפילין במשך כל היום].

3. וכן נהג רבינו רבינו גם בשנים תש"י-תשי"א (שנת הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ), כאשר הי' מתפלל לפני התיבה בחדרו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ, שהי' מתעטף בטו"ת בחדרו ועולה לחדר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ כשהוא כבר מעוטף בטו"ת.

4. בשו"ע סכ"ה ס"ב (ובשו"ע אדה"ז שם ס"ו) כתב (ע"פ הזוהר ח"ג רסה, א), שיבוא מביתו לבית הכנסת כשהוא כבר מוכתר בתפילין. ובס"ז שם: "ובמקומות שנכרים מצויים ברחוב אין מתעטפים בטלית גדול עד בואו לחצר בית הכנסת". וראה המובא בזה בפסקי תשובות סימן כה אות ו.

ורבינו הי' מתעטף בטו"ת בחדרו הק', ולכאורה זה כעין חצר בית הכנסת.

גם "איזהו מקומן"⁵ - והיינו שהי' מתעטף בטלית ומניח התפילין רק לפני' התחלת "הודו"⁷.

5. בשנים האחרונות (לאחר פטירת הרבנית נ"ע) הי' רבינו בחדרו בכל לילה, והיו תלמידים שהיו נמצאים בקרבת מקום והטו אזנם אולי יזכו לשמוע משהו מן הקודש. וכמה מהם מעידים שבאשמורת הבוקר נשמע רבינו אומר את ברכות השחר, ומיד לאחריהן את כל הסדר ממה טובו ואילך ושמעו כבירור שאומר אז גם את "איזהו מקומן" וברייתא דרבי ישמעאל. ורק לאחר כמה שעות (בשעה 10 לערך) הי' בא לבית הכנסת עטוף בטו"ת ומתפלל מהודו ואילך. וראה גם הערות וביאורים גליון תתקסג ע' 60.

6. כך מספר גם בספר "אשכבתא דרבי" (ע' 16 והמשכו בע' 21, ומפורש גם שם ע' 78), על כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב - שהתעטף בטלית ובתפילין רק לפני התחלת הודו [ולמעשה שגם בכתבי הרח"א ביחובסקי ע' רלב מזכיר כדבר הפשוט "שנהגין רוב אנשים לא להניח טלית ותפילין רק אחר איזהו, קודם הודו"].

7. בספר המנהגים ע' 4 הובא סדר הלימוד עם ד' זוגות התפילין:

המתפללים בארבעה זוגות תפילין כך נוהגים: (א) מניחים תש"י ותש"ר דרש"י קודם אמירת פרק איזהו, ומתפללים בהם עד אחרי אך צדיקים גו'. (ב) מסירים תש"ר דרש"י, ומניחים - בלא ברכה - תש"ר דשמושא רבא וקוראים שמע גו' עד אמת. ואומרים מזמורי תהלים כפי שנחלק לימי החודש והמהדרים היו לומדים אותם עם פירש"י ומצודות. (ג) אח"כ מניחים תפילין דר"ת - בלא ברכה - וקוראים שמע גו' עד אמת, פ' קדש גו' והזכירות שנדפסו בסידור ולומדים פרק משניות כל אחד לפי הבנתו. (ד) מסירים תש"ר דר"ת ומניחים תש"ר דראב"ד - בלא ברכה - וקוראים שמע גו' עד אמת ולומדים פ' חומש עם פירש"י - מפרשת השבוע: יום א' עד שני ביום ב' פרשה ב' וכו'. ע"כ.

ד. כשהי' רבינו שליח ציבור⁸ הי' נוהג להתחיל לפני

ולכאורה על פי זה צ"ע המובא שרבינו הניח תפילין אחר איזהו מקומן. ולהעיר מדברי רבינו (באגרות קודש חל"א ע' רכו), ש"מנהגנו לומר בבית בהשכמה כל סדר ברכות השחר, פ' העקדה, ק"ש וסדר הקרבנות וכו' עד הודו, ובבית הכנסת מתחילים מ'הודו". וראה התקשרות גליון תקלח ע' 16 ואילך. שלחן מנחם ח"א ע' קד ובהנסמן שם הערה יו"ד. והנה בהערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתמה ע' 76 הביאו מה שאמר רבינו ב"יחידות' בענין זה:

שאלה: "בהיום יום" איתא ש"מניחים תפילין של יד ותפילין של ראש דרש"י קודם אמירת פרק איזהו [מקומן]" (וקודם לזה לובשין הטלית גדול) - מהו הטעם שאין מניחין קודם לכן?

מענה: כדי למעט כמה שאפשר בהיסח-הדעת בתפילין, לכן מניחים אותן - כך שיהיו מונחים עליו (רק) זמן מועט ביותר. אלא שטעם זה, לכאורה, היו צריכים להניחם ממש לפני הודו שאז מתחילה תפילת המניין. אמנם, כדי להסמיך ה"קדיש דרבנן", שלא כדאי להפסיק בינו לבין הודו, לכן מקדימין הלבשה קודם אמירת "איזהו מקומן".

ומזה נראה שהנחת התפילין קודם "איזהו מקומן" אינה בדוקא, אלא העיקר הוא ההנחה לפני הודו.

וראה בסעיף הבא ובהערות שם.

8. הריל"ג שי' ביומנו משנת תש"י-תשי"א כותב שרבינו (בעברו לפני התיבה במשך השנה שאחרי הסתלקות חותנו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ) הי' מתחיל מ"איזהו מקומן", ולפעמים אפילו מ"וידבר" או עוד קודם לכן.

וביומן משנת תשכ"ה (שנת הסתלקות אמו הרבנית חנה) הובא שהי' מתחיל לפני העמוד מאיזהו מקומן, ומתחיל בקול מרבי ישמעאל אומר.

העמוד - כשהוא כבר מעוטף בטלית ובתפילין - ב"איזהו מקומן", ולפעמים בהברייתא דרבי ישמעאל⁹.

ה. רבינו הי' נשאר עטור בתפילין עד לאחר אמירת שיעור תהלים היומי שלאחר התפלה¹⁰, ויוצא מבית הכנסת לחדרו מעוטר בטלית ובתפילין¹¹.

ונראה שבשנת תשמ"ח (שנת הסתלקות הרבנית ע"ה) לא נהג כן אלא אמר לפני העמוד רק (סיום) הברייתא דרבי ישמעאל.

וראה "הנהגות רבי" - בפרק "קדיש" (נמצא בדפוס).

9. ראה בארוכה מש"כ בהערות וביאורים גליון תתקסג ע' 60 ואילך אודות המקורות השונים בענין זה.

10. ראה "הנהגות רבי" בפרק "תהלים" (נמצא בדפוס).

והנה בספר המנהגים שבהערה 7 מבואר שאמירת שיעור התהלים היומי (של יום לחודש) היא עם תפילין דשמושא רבא. ויתכן שאחר כך, כשהניח תפילין דשמושא רבא, אמר שוב את פרקי התהלים.

11. בעטרת זקנים סימן כה כתב: "כשם שצריך ליכנס לבית הכנסת מוכתר בתפילין כך צריך לצאת מבית הכנסת מוכתר בתפילין". ובשערי תשובה סימן כח סק"ב תמה על חידוש זה. אמנם בלקוטי מהרי"ח הביא מקיצור של"ה (מס' חולין עניני תפילין) שהביא מנהג זה בשם אנשי מעשה ונתן טעם לדבר (עיי"ש).

אמנם בשנת תשי"א לא נהג כך רבינו, אלא הי' חולץ התפילין ומניח תפילין דשמו"ר ור"ת וראב"ד, בחדרו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ ששם התפלל [ויתכן שגם בשנים שלאחר מכן, זה שהיה יוצא מבית הכנסת עטור בטו"ת לא היה מטעם הלכתי אלא מצד שהעדיף להניח את שאר זוגות התפילין בפרטיות, וכיוצא בזה].

ו. לא ראינו אצל רבינו זהירות מיוחדת שלא לדבר¹² בהיותו עטור בתפילין, ובדרך הילוכו לחדרו אחר התפילה לא הי' נמנע מלברך את הבאים להתברך ממנו¹³; אמנם, כשהי' מדובר בענין הדורש אריכות זמן, הי' בדרך כלל עולה

12. יש חסידים ואנשי מעשה המשתדלים שלא לדבר בהיותם עטורים בתפילין (ראה הנסמן בפסקי תשובות סימן לז הערה 22). אך מדינא בודאי מותר, ומפורש הדבר להיתר בשו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ז: "היושב בסוכה והלבוש תפילין מותר לשוח, אע"פ שכל רגע ורגע שהוא יושב בסוכה ולבוש תפילין הוא מקיים מצות הקב"ה".

13. כמו שנהגו לבקש ברכת הדרך לפני נסיעה וכיו"ב.

ובכל ערב־ראש־השנה, אחרי "התרת נדרים" כשהוא עדיין בטו"ת, היה מברך את הנוכחים בברכת השנים.

אמנם יש להעיר דבנדוד, מלבד עצם השיחה בתפילין, ישנה סיבה נוספת להימנע מדיבור בתפילין דרש"י לפני הנחת תפילין דר"ת, וכמבואר בדברי רבינו (שלחן מנחם ח"א ע' צט), שיש לסמוך הנחת תפילין דר"ת לרש"י כדי שהברכה על רש"י תשתייך גם להר"ת, "שאינו דומה הפסק תפלה להפסק עניני חול". ומשמע לכאורה, שכאשר מדברים דברי חול בתפילין, הרי זה מהווה הפסק בין ברכת התפילין דרש"י להנחת רבינו תם.

אמנם: (א) מה שדיבר רבינו היו ענינים של קדושה וברכה וכו'. (ב) אפשר שכוונת רבינו שם היא דוקא לשלילת דברי חולין לאחור שחלץ התפילין דרש"י, אבל מה שמדבר כאשר התפילין דרש"י עדיין עליו והוא באמצע מצוותם אינו הפסק מלכתחילה (כמפורש בשו"ע אדה"ז הנ"ל). ואכמ"ל.

לחדרו וחולץ התפלין ואחר כך חוזר לבית המדרש¹⁴ כשהוא אינו עטור בתפילין¹⁵.

14. בעוד בתפלת מנחה ובתפלת ערבית הי' זה מחזה נפוץ שרבינו נשאר לאחר התפילה עוד זמן ואומר שיחה בפני הציבור או מחלק שטרות לשליחות מצוה לצדקה, הרי בנוגע לתפלת שחרית לא מצינו שיישאר עוד בבית הכנסת (אך ראה בהערה הבאה), אלא מיד הי' חוזר לחדרו וחולץ התפילין.

וביזמן מתשעת הימים תשמ"ח מסופר כי כמה ימים ברציפות חילק רבינו דולרים מיד לאחר תפלת שחרית, אלא שמתחילה עלה לחדרו לחלוץ התפילין וכו' ואח"כ ירד שוב לחלוקת דולרים.

ולכאורה טעמו בזה כיון שעצם החלוקה עלולה להביא להיסח הדעת.

15. להעיר שבמשך השנים היו פעמיים בהם נשא רבינו שיחה ארוכה לפי ערך מיד לאחר תפלת שחרית, בהיותו עדיין עטור בטו"ת - בערב פסח תשמ"ח (אז ערך "סיום" על הש"ס, והאריך בדברים). ובערב ראש השנה תשנ"ב (אחרי "התרת נדרים", האריך בביאור במעלת היום ובברכת השנה לכתובה וחתימה טובה).

משמוש בתפילין ונישוקן

- א. רבינו הי' מרבה¹ למשמש בתפילין בשעת התפלה. אמנם בשעת תפילת העמידה (שמונה עשרה) - לא משמש² כלל³.
- ב. היו כמה מקומות שבהם רבינו הי' ממשמש בתפילין בקביעות, והם⁴:

1. כמפורש גם במענה רבינו שהובא לעיל פרק ד הערה 8. וראה שו"ע ריש סי' כח. ובשו"ע אדה"ז שם ס"ב. וש"נ. וראה בס' דרכי-חיים-ושלום (מנהגי הרה"צ ממונקאטש) סי' סז, שהי' ממשמש בתפילין פעמים רבות באמצע התפילה.

2. ע"פ דברי האריז"ל שהובאו בנו"כ השו"ע סי' מד.

ובסידור אדה"ז הלכות תפילין כתב: "חייב אדם למשמש בתפילין בכל פעם שנזכר מהם . . . אך מצוה מן המובחר שלא להסיח דעתו כלל מהן ולמשמש בהן בכל עת, גם בעת שדעתו עליהן, בכדי שלא יבוא לידי היסח הדעת כלל וכלל, זולת כשעוסק בתורה ובתפלת שמונה עשרה שאז אין בהם משום היסח הדעת".

[וראה בסידור רבנו הזקן עם מקורות הערות וציונים ע' עב. פסקי תשובות סימן כח סוף הערה 4 - בנוגע להמשך דברי אדה"ז שם: "ואעפ"כ בכל פעם שנזכר מהן ימשמש בהן" - דמשמע אפילו באמצע שמו"ע].

3. ויתרה מזו נרשם ביומן ט"ז תמוז תש"נ: "בשמונה עשרה נשמט - לאט לאט - ה'בית' דתפילין של יד, עד שכל ה'בית' (ה'קציצה') הגיע לעבר השני של המרפק. כ"ק לא סידר את זה עד לאחר עושה שלום, שאז סידר והידק את הרצועות".

4. בכל זה ראה התקשרות גליון תצד בסופו. וכן הוא בהנהגות משנת תשכ"ה.

1) ממשמש התפילין של יד באמירת המלים "פותח" את ידך", ולאחר מכן ממשמש התפילין של ראש בעת אמירת המלה "ומשביע".

5. ולהעיר, שכן נהג גם בתשעה באב במנחה בעת אמירת אשרי (בתפילין). וכן נהג בעת אמירת הפסוק "פותח את ידך" בשיעור תהלים היומי (ראה יומן מיום כ"ט טבת תש"נ. ועוד).

6. בשלחן מנחם ח"א ע' פה בסופו הובא מה שכתב רבינו: "מנהגנו שבפסוק פותח את ידך וגו' נוגעים בתפילין של יד ואח"כ בתש"ר".

ובספר המנהגים ע' 9 נכתב בפרטיות יותר: "באמירת פותח את ידך - ממשמשין בתש"י, ובאמירת ומשביע לכל חי רצון - ממשמשין בתש"ר".

מנהג זה למשמש בתפילין ב"פותח את ידך" הוא מנהג מוכר בקהילות אשכנז, ונזכר בליקוטי מהרי"ח (סדר פסוקי דזמרה) ובטעמי המנהגים (ליקוטים אות קעז) ושם נתנו לזה טעם ע"פ קבלה.

7. לכאורה, מהטעמים שבספרים הנ"ל (בהערה הקודמת) משמע קצת, שעיקר הנגיעה צריכה להיות במלים "פותח את ידך" (בטעמי המנהגים שם: "לפי שכשאומר פותח את ידך צריך לכוון הר"ת פא"י וס"ת חת"ך, והוא השם של פרנסה, ויתפלל במחשבתו על מזונותיו, על כן מניחין היד על התפילין בשעה שאומר פותח את ידך לרמז מה שאנו מתפללים על הפרנסה הוא רק כדי לקיים המצוות ולא להנאת גופנו". וגם בליקוטי מהרי"ח שם מדבר על הר"ת של "פותח את ידך" דוקא).

אמנם בספר "מטעמים" החדש (ליפיץ) עניני תפילין אות ב (מו, א) מביא טעם נוסף, וז"ל: "הפסוק מן ז' תיבות - ולכן ז' ראשים בהשני שיניין בתפילין של ראש. ועל כן ממשמשין אז בתפילין של יד ושל ראש. ועוד, כי פותח את ידך הוא היו"ד של תפילין" - ולפי דבריו מובן שכל הפסוק שייך לענין התפילין, וגם יומתק שבפותח את ידך ממשמשין דוקא בהתפילין של יד ששם הקשר דיו"ד (מלבד הקשר הפשוט לתיבת ידך, כמובן).

2) בתחילת ברכת "יוצר אור" - ממשמש בתפילין של יד באמירת המלים "יוצר אור", ובתפילין של ראש⁸ באמירת המלים "ובורא חושך".

3) בשתי הפרשיות הראשונות של קריאת שמע, בפסוק המתחיל "וקשרתם", במלים "וקשרתם (אותם) לאות על ידך (ידכם)" ממשמש בתפילין של יד, ובמלים "והיו לטוטפות בין עיניך (עיניכם)" ממשמש בתפילין של ראש⁹.

4) בסוף "ובא לציון גואל": באמירת המלים "שנשמור¹⁰ חוקיך בעולם הזה" ממשמש בתפילין של יד, ובמלים "ונזכה ונחיה" ממשמש בתפילין של ראש¹¹.

8. כן כתב בספר המנהגים ע' 10: "באמירת יוצר אור ממשמשים בתפילין של יד, ובאמירת ובורא חושך בתפילין של ראש". ובהערה שם: "הובא בכ"מ במאמרי דא"ח והוא ע"פ כתבי האריז"ל (ראה סידור האריז"ל, משנת חסידים תפלת הבריאה [=פ"א אות ז])." וכן כתב בבאר היטב סי' נט ס"ק א. והובא בלקו"ת שיר השירים ד, ג ועוד.

ולהעיר שבכמה מכתבי האריז"ל ס"ל שלא ימשמש אז אלא בתש"י בלבד - ראה הנסמן בכף החיים סי' נט סק"ב, בן איש חי פ' שמות אות א. ועוד (ראה פסקי תשובות סימן נט הערה 2).

אך אנן לדידן שסומכים על המשנת חסידים - ראה שלחן מנחם ח"ד ע' שיז. - והוא סובר שיש לממשמש גם בתש"ר.

9. ראה שו"ע אדה"ז סי' כח סוף ס"ב, וסי' סא סעיף כד.

10. בברכות (מד, ב) אמרו שבני מערבא היו מברכים אחר חליצת התפילין "אשר קדשנו במצוותיו וציונו לשמור חוקיו" ומזה נתנו (בס' סדר-היום) מקור לחולצים התפילין באמירת תיבות אלו. וראה אות חיים ושלום סי' כה ס"ק יט ודרכי חיים ושלום אות רלא. כף החיים סי' כט סק"א.

11. וכן הוא גם ברשימת הנהגות מתשכ"ה. התקשרות גליון תצד ע' 17.

5) את מגילת אסתר שמע כשהוא עטור בתפילין דרש"י. ובקריאת הפסוק "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" - בתיבת "ויקר" הי' ממשמש בתפילין של ראש¹².
 ז. בכל המקומות הנ"ל המשמוש הוא על ידי נגיעה ביד ימינו ממש¹³.

ובכמה תיעודים מצינו שמשמש בתפילין במלים "למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה". ונראה דהיינו ע"פ מ"ש בפע"ח (שער התפילין פ"י ובהגהה שם. שער הגלגולים הקדמה כב), בנוגע לנשמת צדיק חכם גדול שדנו אותו בשמים "על שפעם אחת הי' מכוין בקדושת ובא לציון באומרו לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה, ואז על ידי אותה כוונה שכת והסיח דעתו מן התפילין".

[ואף שלכאורה אין הכוונה שם אלא שאין להסיח דעת מן התפילין בכלל, ולא הובאה תפלה זו אלא כדוגמא משום שכן אירע בפועל אצל אותו חכם - הנה מצינו בספרים (זכרון זאת - להחווה מלובלין - פ' פקודי) שדוגמא זו מדוייקת היא, משום שהתיבות "למען לא ניגע לריק" שייכות הן באופן מיוחד לענין התפילין (עיי"ש). וראה גם שיחוק"ק תשל"ז ח"ב ע' 500 שהתבטא רבינו שיש לגעת בתפילין כאשר מגיעים לתיבות אלון. וראה גם הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתיח ע' 75. התקשרות גליון תצד ע' 18.

12. כ"כ בכף החיים סי' תרצ ס"ק צ בשם הבן איש חי: וכשאומר ויקר ישים ידו על התפילין וינשק. והוא ע"פ מאמר רז"ל (מגילה טז, ב): ויקר אלו תפילין.

13. בשלחן מנחם ח"א ע' פה הובא מכתב רבינו: "מנהגנו, שבפסוק "פותח את ידך וגו'" נוגעים בתפילין של יד, ואח"כ בתש"ר". ומוסיף שם: "ויש נוהגים לנגוע על ידי רצועת התפילין ולנשקה" (בנדפס כתוב "רצועות" ל' רבים, אך בהתקשרות גליון תצד הביא שבכתי"ק רואים שנכתב "רצועת" ל' יחיד). וראה פסקי תשובות סימן כה אות ז הערה 71. הערות וביאורים

- ח. לפעמים מזיז קצת את השרוול על מנת לגעת ישירות בתפילין של יד, אך לפעמים נוגע ע"י השרוול או הטלית¹⁴.
- ט. בכל הנ"ל הי' מניח את האצבע האמצעית (האמה) על התפילין של יד, ולפעמים מצרף אליה את שתי האצבעות הסמוכות - האצבע והקמיצה.
- י. על התפילין של ראש הי' מניח את שלוש האצבעות האמצעיות¹⁵, ולאחר מכן הי' מושיט את שתי האצבעות משני הצדדים כנגד שתי עיניו¹⁶ (אך לא נוגע בהם ממש),

(אהלי תורה) גליון א'קלז ע' 44. אמנם רבינו נגע בידו ממש ולא על ידי הרצועה.

[ולאחרונה (ראה הערות וביאורים שם) התפרסמו הגהות שנמצאו בכתי"ק של רבינו על סידור תורה אור, ושם כתב על המלים "פותח את ידך" - "בידו ולא ברצועה". ונראה שכוונתו בזה שכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נהג לגעת בתפילין במלים אלו בידו ממש, ולא על ידי הרצועה].

ויתכן לבאר בטעם הנהגה זו, שאין מן הראוי להשתמש ברצועה מחמת קדושתה (ראה הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון א'קלח ע' 55). ועוד יתכן לומר, שיש עדיפות למשמש בידו של האדם שע"ז מתחברת הקדושה לגופו ממש.

ולהעיר גם משינויי הנהגה שמצינו לענין נגיעה במעיל הספר תורה, האם בידו או על ידי הטלית. וראה "הנהגות רבי" בפרק "הוצאת והכנסת ס"ת" (נמצא בדפוס). ובארוכה בהתקשרות גליון תצד ע' 17.

14. ולהעיר שבלאו הכי אין נוגע בתפילין עצמם, כיון שהם מכוסות בתיק (אך כפי הנראה היו בהנהגת רבינו הבדלים בין השנים, והיו שנים שהתיק לא הי' מכסה לגמרי. ראה לעיל פרק ג ובהערה 19 שם).

15. ראה הערות וביאורים גליון א'קלט ע' 154.

16. נשיקת האצבע שנעשה בתפילין היא מנהג ידוע (וראה קצות השלחן

ולאחר מכן מקרב את האצבע האמצעית - האמה¹⁷ (שלא הושיטה כנגד העיניים) לפיו ומנשקה¹⁸.

יא. לאחר נישוק התפילין, בדרך כלל מהדק את התפילין של ראש בשתי ידיו¹⁹, ולפעמים מסדר את חלק הטלית המכסה את ראשו הק'.

סימן ח בדי השלחן ס"ק מז שציין לענין זה לחיי אדם כלל יד סעיף טו). אולם העברת האצבע על העיניים היא חידוש.

ובספר המנהגים ע' 11 - לגבי ציצית: "נוהגים להעביר הציצית על העינים קודם כל נשיקה". ובהערה שם שכך נהג רבינו (אף שבספר אשכבתא דרבי הערה לב כתב שאין אנ"ש נוהגים בהעברת הציצית על העיניים וגם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לא נהג כן).

אך עדיין צ"ע להשוות בין ציצית ל(האצבע שנגעה ב)תפילין. ולהעיר שבספר המנהגים לא נזכר בכלל ענין נישוק האצבע שנגעה בתפילין, ובוודאי שלא נזכרה ההעברה על העיניים.

ולהעיר עוד מהנהגת רבינו לענין מזוזה, שהיה נוגע במזוזה בלבד ולא מנשק (את האצבע, ואף לא את המזוזה עצמה), ופשיטא שלא העביר האצבע על העיניים. וראה "הנהגות רבי" בפרק "מזוזה" (נמצא בדפוס).

17. ולהעיר, שלגבי מזוזה איתא בברכ"י (יו"ד סי' רפה ס"ב) שיניח אצבעו האמצעית הנקראת אמה על המזוזה ואח"כ ינשקנה. ועל פי זה יומתק שרבינו נישק דוקא האצבע האמצעית (גם) בתפילין.

18. ככולן מנשק רק פעם אחת לבסוף. ולא כמו שכתב בקיצור-שו"ע (סי' י' סי"ז): "כשאומר וקשרתם לאות על ירך - ממשמש בשליד ונושק, וכשאומר והיו לטוטפות בין עיניך - ממשמש בשל-ראש ונושק".

19. בהתקשרות שם ע' 18 כתב שבדרך כלל הי' מסדר התפילין לאחר המשמוש (כלומר: לאחר אמירת - פותח את ירך וגו', יוצר אור ובורא חושך,

יב. לפני התחלת תפלת שמונה עשרה, הי' רבינו מסדר את התפילין של ראש, ולפעמים גם את רצועות התפילין של יד, וכן את הטלית והאבנט והסירטוק²⁰.

וב"ונזכה ונחיה ונראה"), אך לא בתיבות "וקשרתם וגו'" שבקריאת שמע. ולכאורה הטעם לזה פשוט מחמת שמחזיק הציציות בידו.

20. התקשרות גליון תלא ע' 16.

תפילין דרבינו תם, שימושא רבא וראב"ד

א. כפי הנראה, רבינו התחיל להניח תפילין דרבינו תם רק לאחר החתונה¹ (כמנהג הנפוץ בזה²).

1. ראה לקוטי לוי יצחק אגרות קודש ע' רז, שכתב הרלוי"צ נ"ע לבנו רבינו: "ואחרי הנישואין . . גם תתחיל להניח תפילין דר"ת ג"כ כל ימך אי"ה". וראה גם "ימי מלך" ח"ב ע' 901 (אך ראה בהמובא לעיל פרק ה הערה 1).

2. רבינו הזכיר מנהג זה בשנים הראשונות לנשיאותו (תורת מנחם ח"א ע' 7 הערה 20), ותמה עליו, וז"ל שם:

"ראה שער הכולל פי"א סקל"ט. ובתקוני זהר חדש: ובגין דלא בקיאיין אלין דדרא בתראה שוויין תרי זוגין דתפילין (ומש"כ ע"ז במור וקציעה - כבר סתרו דבריו בשו"ת חיים שאל בתחלתו, במחזיק ברכה (לשו"ע או"ח סל"ד) ובספר אות חיים (שם). - ועייג"כ זח"ב ס"פ בא. שו"ת מן השמים). בבאר היטב הישנים הי' כתוב דמי שאין מניח תפילין דר"ת הוא קרקפתא דלא מנח תפילין (מהדו"ב למשמרת שלום ס"ד), אבל לשון אדה"ז בסידורו הוא: כל אשר נגע יראת אלקים בלבו יניח תפילין דר"ת. ומשמע דאינו חיוב כמו תפילין דרש"י.

ובכל אופן צע"ג מפני מה פשט המנהג, וגם בין אנ"ש, להתחיל בהנחת תפילין דר"ת משך זמן אחר הבר מצוה. וע"פ רוב אחרי הנישואין.

והעיר ע"ז ג"כ בספר פסקי הסידור להרה"ג וכו' הרא"ח ז"ל נאה. ובאות חיים סל"ד סק"י חותר ליישב טעם המתחילים להניח תפילין דר"ת אחר הנישואין, אף שדעתו להתחיל בזה לבר מצוה".

[וראה עוד בענין מנהג זה להתחיל להניח רק לאחר הנישואין - בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' יב].

ב. במשך שנים רבות, הי' נהוג בקרב תלמידי הישיבה לבקש מרבינו רשות, באופן פרטי, להתחיל להניח תפילין דרבינו תם טרם נישואיהם (למרות שהמנהג הרווח הוא להתחיל להניחם לאחר הנישואין³) - בדרך כלל בסביבות גיל שמונה עשרה⁴, ועל הרוב הי' רבינו מאשר זאת⁵ (לפעמים בתנאים מסויימים)⁶, ולפעמים הי' מורה לתלמיד לא להתחיל

3. ולהעיר מלשון רבינו באגרות קודש ח"ל ע' רכט: "נבהלתי לכתבו ע"ד תפילין דר"ת - שהרי האידנא חסידי חב"ד לאחר החתונה קבעוה חובה" (ושם בע' 24 מופיע צילום כתי"ק ממענה זה).

4. ראה שלחן מנחם ח"א ע' צח בתחילתו: "בגיל י"ח או כ' שנה".

5. להלן כמה דוגמאות לזה ממכתבי רבינו:

אגרות קודש חט"ו ע' שפג: "בשאלתו אודות הנחת תפילין דר"ת - הנח בודאי נזהר בטבילת עזרא וכן לומד פנימיות התורה, בלי נדר, ולכן יתחיל בהנחתן". חט"ז ע' יח: "בשאלתו אודות תפילין דר"ת, בודאי ישתדל ככל האפשרי שתהי' תפלתו בטהרה. . ולכן מהנכון להניחם". חי"ח ע' רסה: "התחלת זמן הנחתם - גיל - תלוי ברגש".

6. באגרת מכ"ה ניסן תשל"ד: "במענה למכתבו, כיון שאביו שי' הכין לו ב' זוגות תפילין רש"י ור"ת, יתחיל בהנחת תפילין דר"ת ביום הבר מצוה. . מענה הנ"ל הוא מיוסד על שבטח לומד בהתמדה ושקידה".

וב"תשורה" מט"ו תמוז תשע"ה (לזכר הרה"ח ר' שלום פלדמן ע"ה), ע'

: 24

"כמנהג אותם ימים, נכנס ר' שלום ליחידות ושאל אודות תחילת הנחת תפילין דר"ת. אמר הרבי: זה תלוי היכן אתה אוהז בתורת החסידות. ושאל הרבי: מה למדת?

השיב: לקוטי תורה.

והרבי שאל: ומה עוד? השיב: דרך מצוותיך, שרש מצות התפילה.

מיד בהנחתן (אלא להמתין עד שיהגה יותר בתורת
החסידות)⁷.

והרבי הוסיף לשאול: ומה עוד? והשיב: שמח תשמח רנ"ז. ואחר כך
מנה עוד כמה ענינים וציין שכעת הוא לומד המשך מסויים, והרבי התעניין
איזה "המשך" . . . ונתן הרבי את ברכתו להנחת תפילין דר"ת".

7. להלן כמה ממכתבי רבינו בסגנון זה:

(1) אגרות קודש ח"ז ע' לא: "ובנוגע לשאלתו אם להניח תפילין דר"ת
- הנה לעת עתה די שיזהר מהיסח הדעת בהנחת תפילין דרש"י".

(2) ח"ז ע' רכד: "בשאלתו בענין תפילין דר"ת, הנה לע"ע לדעתי עדיין
לא יניחם, ובעוד איזה זמן בטח יבוא עמדי בכתובים עוד הפעם אודות זה,
ועד אז הנה יוסיף אומץ בלימוד תורת הדא"ח שע"פ המבואר בכ"מ הנה
זה מהשייך לתפילין דר"ת, שע"פ המבואר בספרי קבלה זהו ענין מוחין
דאבא" (וראה עד"ז אגרות קודש ח"ז ע' שי).

(3) ח"א ע' שצג: "יתיעץ עם המשפיע שלו בתורת החסידות".

(4) נער אחד נכנס לרבינו (בי"ד מנ"א תשי"ג) לקראת יום הולדתו הי"ד,
ובתמליל השיחה כפי שנרשם על ידו נכתב כך:

"אשתקד מסר לי אבי שהרבי הורה שאמתין בהנחת תפילין דרבינו תם.
עד מתי עלי להמתין? רבינו השיב: "יש להמתין עוד קצת". שאל הנער:
"עוד כמה?" והשיב רבינו: "אי"ה בשנה הבאה נדבר על כך, כאשר תדע
יותר חסידות" ... (התקשרות גליון ג ע' 18).

ולהעיר מאמרי פנחס, שער סדר היום אות לח: "תפילין דרבינו תם הם
סוד פנימיות המוחין. ומי שאינו מניח תפילין דרבינו תם אין לו חשק
לפנימיות התורה, כמו לספר הזהר או לכתבי האריז"ל" (וראה גם שם אות
לט).

ג. אמנם בעת ההתוועדות של פורים בשנת תשל"ו⁸ דיבר רבינו באריכות⁹ על כך שחובה גמורה לכל ירא שמים להניח תפילין דרבינו תם בכל יום¹⁰, ומני אז היתה הוראה כללית שלא להמתין כלל אלא להתחיל בהנחת התפילין דרבינו תם מיד כאשר מתחילים להניח תפילין דרש"י¹¹.

ד. נראה הי' מדברי רבינו כי לכתחילה צריך להניח תפילין דר"ת בקביעות דוקא, ודיבר פעם¹² על כך שלפני תחילת ההנחה כדאי שיהיו להמניח תפילין דרבינו תם,

8. להעיר מהמובא בספר אמרי פנחס שם אות מ:

"בענין תפילין דרבינו תם, בימים הראשונים היו מונעים רבותי (=הרה"צ ר' רפאל והרה"צ ר' בנימין זאב - תלמידיו המובהקים של ר"פ מקאריץ) כמה יונגע-לייט [=אברכים צעירים] מלהניחם, משום יוהרא. אך לעת זקנותו של מוהר"ר רפאל ז"ל הי' מצוה לדובא דרובא להניחם, והי' משמע ממנו שהדור צריך לכך".

9. והובא תוכן הדברים בשלחן מנחם ח"א ע' צה ואילך.

10. יצויין, כי הי' חסיד אחד שסיפר להגר"מ פיינשטיין זצ"ל על הדברים שדיבר רבינו אז, והגר"מ התעניין בזה מאוד, וביקש שרבינו ישלח אליו סופר מומחה שיכתוב לו תפילין דר"ת כפי רצונו, וכך הוה, ומאז התחיל הגר"מ להניח תפילין דר"ת (בצעירותו הי' מניח אלא שמפני סיבה בשלב מסויים הפסיק להניחם) - ראה בזה אגרות משה או"ח ח"ד סי' ט.

11. בהתחלה נהגו להתחיל ולהניח תפילין דר"ת רק מיום הבר מצוה, ובהמשך (בשבת נחמו תשמ"ט) הורה רבינו שיתחילו להניח ר"ת מיד עם התחלת ההנחה של תפילין דרש"י, כלומר, חדשיים לפני הבר-מצוה. (ראה ספר השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 632).

12. ראה שלחן מנחם ח"א ע' צה.

ועכ"פ בהישג ידו, כדי שלא יווצר מצב שבו קיבל על עצמו להניחם והוא מפסיד יום אחד ח"ו.

ה. רבינו עורך על כך¹³ שכדאי ונכון להשתדל להניח הרבינו תם מיד לאחר תפילין דרש"י, ולא להפסיק ביניהם¹⁴. ומסתבר שכן נהג בעצמו (בקשר לשנת תש"י-תשי"א מסופר שהי' מניח מיד לאחר התפלה את שאר זוגות התפילין, עוד בחדרו של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ¹⁵).

תפילין דשימושא רבא ודראב"ד

ו. רבינו סיפר¹⁶ כי לא רצה מעצמו להתחיל להניח תפילין דשימושא רבא ותפילין דראב"ד (מפני קדושתם כו')¹⁷, עד

13. ראה שם ע' צט.

14. אלא שאם מפני סיבה אי אפשר להסמיכם לתפילין דרש"י - יכול להניחם כל היום (שלחן מנחם שם).

15. ובשנים האחרונות כשהי' רבינו מתפלל עם הציבור גם בראש חודש ראו כולם שעולה לחדרו לחלוץ התפילין ומתעכב שם כחצי שעה, ובפשטות הי' זה בשביל הנחת שאר זוגות התפילין. אם כי משם אינו ראייה לנדו"ד, כי יתכן שעשה כן לצאת דעת המקובלים הסוברים שאין להניח תפילין אחר תפלת מוסף (ראה סיכום כל הדעות בפסקי תשובות סימן כה הערה 211).

16. ראה שלחן מנחם ח"א ע' קב-קג.

17. ולהעיר גם שבמכתבו של אביו הגאון המקובל רלוי"צ נ"ע לרבינו מיי"ט טבת תרצ"ט (לקוטי לוי יצחק אגרות קודש ע' תכב), נראית הסתייגות מסויימת מהנהגה זו, וז"ל: "הנך כותב שהתחלת להניח תפילין דשימושא רבא, לוא יהא כן. אם כי לכאורה הלואי הספקנו מבלי להסיח דעת מתפילין דרש"י ורבינו תם".

שהורה לו חותנו כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לעשות כן¹⁸.
 ז. אמנם, לא מצינו (כמעט¹⁹) שהורה לאחרים²⁰ להניח

אמנם למעשה ממשיך ומברכו: "ויהי' ה' בעזרך להרגיש המוחין שבתפילין הללו ג"כ" וממשיך לבאר ע"פ קבלה המעלה שבתפילין דשימושא רבא והברכה שבאה עי"ז כו'.

[ולכאורה צע"ק שבאותו מכתב מתייחס רק לתפילין דשימושא רבא ואינו מזכיר כלל את התפילין דראב"ד. גם יש לעיין מתי התחיל רבינו להניח תפילין אלו בפועל, כי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ דיבר עמו על כך בשנת תרצ"ג (כדלהלן בהערה הבאה), ואילו מאגרת אביו משמע קצת שהתחיל בזה רק בתרצ"ט. וראה עוד "ימי מלך" ח"א ע' 488].

18. ראה תורת מנחם רשימת היומן ע' רצו - משנת תרצ"ג (שם מספר רבינו שחותנו שאל אותו אם יש לו תפילין דשימושא רבא, והשיב שאין לו. ושאל רבינו האם זהו ענין בשבילו, והשיב לו חותנו: "פאר דיר איז אלץ א ענין" [=בעבורך הכל ענין]. והוסיף, שכוונתו גם לתפילין דראב"ד. והוסיף ואמר שישגיג זאת עבור רבינו, כדי שלא יהי' בפרסום כו').

19. החסיד הידוע ר' חיים דובער ("בערקע") חן ע"ה היה מניח בקביעות ד' זוגות תפילין, ומפורסם (וכן אומרים בני משפחתו שיחיו) שהיה זה על פי הוראת רבינו.

20. מצינו רק בשיחת ש"פ ואתחנן תשמ"ט (התוועדויות ח"ד ע' 147) שהוזכר ענין זה כבדרך אגב, כשדיבר רבינו על כך שכאשר יש ליהודי "זהב ופז", הרי הוא משתמש בהם להידור בקיום המצוות, והזכיר כדוגמא - "לקנות תפילין מהודרים, ולא רק תפילין דרש"י ורבינו תם מהודרים, אלא גם תפילין דראב"ד ושמושא רבא מהודרים (כידוע גודל הענין דהנחת ד' זוגות תפילין)".

והי' זה בגדר חידוש שיזכיר רבינו ענין זה בדבריו לרבים ובהמשך לשיחה זו שאל הרה"ח ר' זמרוני זעליג ציק ע"ה את רבינו האם עליו

תפילין דשימושא רבא וראב"ד²¹ (ואדרבה²²).

להתחיל בהנחת ד' זוגות תפילין, והשיב לו רבינו: "שייך למשפיע שלו שי' בארה"ק".

[והרבה שנים קודם לכן, בשנת תשי"ב, כתב לרבינו החסיד המפורסם בצדקותו, ר' ברוך פריז ע"ה, שברצונו להניח תפילין דשימושא רבא וראב"ד (מכתב השאלה נדפס בספר "ברוך אומר ועושה" ע' 6-245), והשיב לו רבינו (נדפס שם, ובאגרות קודש ח"ה ע' קכח): "אפשר כדאי שיתחיל להניחם לאחד ארבעים שנה". ולא נתבאר במענה זה טעם לגיל ארבעים דוקא].

21. וראה שיחות קודש תשנ"ב ע' 708, שכשתבוא הגאולה האמיתית והשלימה יניחו כל ישראל ד' זוגות תפילין.

22. החסיד המפורסם רש"ז גורארי ע"ה שאל את רבינו האם להניח תפילין דשימושא רבא, ושלל זאת רבינו, ואמר לו שהוא עצמו מניחם רק מפני שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ צוה עליו (ימי בראשית ע' 91 הערה 53. בכל ביתי נאמן הוא ע' 516).

ח

קיפול התפילין

א. על פי השמועה¹, היו ימים רבים שבהם רבינו לא הי' מקפל את התפילין שלו לאחר שחלצן², אלא הי' מניחם בנרתיק ללא קיפול³.

ב. יש הזוכרים⁴ שהי' מקפל את התפילין באופן של "כנפי יונה" - כלומר: מקפל את הרצועות (הן הש"ר והן הש"י) על שני צדי הבית, כשקשר התש"ר מונח על המעברתא

1. ראה "מקדש מלך - אוצרות רבי" ח"ד ע' תצח בשם המזכיר ר"ב קליין ע"ה. ובהתקשרות גליון תלא הערה 84.

2. ביחידות לנער בר מצוה הורה רבינו להסתכל בשינין של התפילין של ראש בשעת חליצת התפילין (היכל מנחם ח"א ע' רי). וראה בפסקי תשובות סימן כה אות יט בנגע להסתכלות בשעת הנחת התפילין. ובנתיבים בשדה השליחות ח"ב ע' 31 הערה 25.

3. ולהעיר מנימוקי אורח חיים סי' כח ס"ק א וסימן ש ס"ק א. סה"ש תרפ"ח-תרצ"א ע' 247 - בענין המעלה שבקיפול התפילין בעצמו.

4. התקשרות גליון תלא ע' 17 הערות 85-86. בית חיינו גליון 89 ע'

באמצע, ובתש"י כורך⁵ על גבי הקשר⁶ (ויש מוסיפים⁷, שאמר רבינו שכן נהג כ"ק אדמו"ר מהור"י"צ).

5. אמנם בהתקשרות גליון תלט ע' 18 הובא מכתב מרש"ב שי' בוטמן שבו כותב באופן אחר: "הרבי הראה שכ"ק אדמו"ר מהור"י"צ מקפל את הרצועות של יד ככנפי יונה, אלא שהקשר של יד נשאר מחוץ לרצועות. כלומר: הרצועה כרוכה על התיתורא, כשהקשר מושמט הצידה". וראה עוד בהערה הבאה.

6. כמ"ש בשערי תשובה סי' כז ס"ק ד(ה), כה"ח שם ס"ק יב ועוד (ע"פ הזוהר פ' פינחס (רלו, ב): "דבעי לאזדהרא דלא יעדי יו"ד, שהוא קשר תפילין של יד, מן התפילין עצמם"), "וכתב מהר"י צמח, דצריך שלא תזוז היו"ד לעולם, אפילו בהיותם מונחין בתוך הכיס, והביא הוכחה ע"ז מדברי הרב [=האר"י] ז"ל".

ובהתקשרות גליון תתקצז בסופו העירו שגם לפי מה שסופר בשם רבינו (ראה בהערה הקודמת), שהראה לאנ"ש שהקשר של-יד נשאר מחוץ לרצועות - עדיין ניתן להצמיד את הקשר לתיתורא, ולא להרחיקו ממנה.

וציין שם לשו"ת תשורת שי (סימן צג) שכתב, דהיו"ד של הקשר יהי דבוק להבית שהפרשיות בתוכו, אבל בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' יד) כתב, דגם אם דבוק למעברתא - די, דגם המעברתא נקרא תפילין והוא מין אחד עם הבית, ובפרט שעיקר הדין שלא תזוז הוא רק "זהירות" בלשון השולחן ערוך, עיי"ש. ועצ"ע ליישב זאת גם לפי מש"כ בשו"ע אדה"ז (סי' לב סעיף עז) ש"הבתיים הם הנקראים תפילין ולא התיתורא" (עיי' בשו"ת אבני נזר הנ"ל ובשו"ת ארץ צבי ח"א סי' קו).

7. ראה "היכל מנחם" ח"א ע' רט.

ט

מבצע תפילין

א. מאז ומקדם ראה רבינו ענין גדול¹ בהשתדלות שכל יהודי יניח תפילין בכל יום², והחשיב זאת כצעד הראשון (גם במעלה³) שנדרש בעת קירוב יהודים⁴ לתורה ומצוות⁵.

1. ומוצאים אנו כן כבר בדברי כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ - ראה אגרות קודש שלו ח"י ע' קעד. לקוטי דיבורים ליקוט א (שיחת שמח"ת תרצ"ג) סעיף ז. אגרות קודש רבינו ח"א ע' קפה (שם מצטט רבינו דברים שאמר חותנו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ).

2. בש"פ בשלח תשי"ד (תורת מנחם ח"א ע' 60) סיפר רבינו:

"יהודי מארץ ישראל שחלה במחלה קשה ביותר והי' זקוק לעבור ניתוח מסובך, כתב לי מכתב בקשת ברכה. נו, כשיהודי מבקש ברכה, אחסוך ממנו ברכה? ...! - הברכות הם של הקב"ה!

השבתי לו, איפוא, מכתב ברכה שיבריא, והוספתי וכתבתי לו, שיתחיל להניח תפילין בכל יום. ואכן, יהודי זה קיבל על עצמו להניח תפילין, ותיכף ומיד הבריא, ולא הוצרך לניתוח, לתדהמתם הגדולה של הרופאים שכמעט התייאשו ממנו! ובמענה לשאלת שאר החולים סיפר שהתחיל להניח תפילין, והבריא. אמרו שאר החולים: אם הנחת תפילין היא רפואה, נתחיל גם אנו להניח תפילין, ואכן, רבים מהם התחילו להניח תפילין כל יום..." (ודבר נדיר ולא רגיל כלל הוא, שרבינו יספר "מופת" על עצמו).

3. ראה שלחן מנחם ח"א ע' קיב - במעלה המיוחדת של מצות תפילין (ביחס למצוות אחרות).

4. בספר "ברוך אומר ועושה" ע' 114 מסופר על הרה"ח ר' ברוך פאריז ע"ה שכתב לרבינו (בערך בשנת תש"כ): "אינני דרשן, כך שאין ביכלתי למסור הרצאות לקהל. אינני זמר, כך שאינני יכול לשיר וללמד ניגוני

ב. בשנת תשכ"ז, בעת ההכנה למלחמת ששת הימים, יצא רבינו בהכרזה פומבית ובקול רעש גדול בדבר החשיבות

חב"ד. גם כסף אין לי, כך שאין ביכלתי לתמוך במבצעים אלו, שואל אני את כ"ק אדמו"ר, מה אעשה כדי להחזיר יהודים לאבינו שבשמים?" ענה לו הרבי: תניח תפילין לאנשים!" .. החסיד ר' יונה איידלקופ ז"ל התלהב מאוד ממכתב זה של הרבי. בבית הכנסת נתן מכה על השולחן וקרא: "יש מבצע חדש! הנחת תפילין ליהודים!" וגם הוא בעצמו התחיל להתעסק במבצע זה.

[וראה עוד ב'קובץ לחיזוק ההתקשרות' גליון מו (סיון תשע"ב) ע' 16-17].

5. באגרת מכ"ז אלול תשט"ז כותב רבינו (אגרות קודש כרך יג ע' תעט) בדבר הצורך לקרב את הצעירים וכו' לתורה ולמצוות, ובתוך הדברים שם: "כיון שכל בני ישראל מאמינים בני מאמינים בדברי רז"ל, ורז"ל אמרו אשר ענין דמצות תפילין הוא שעבוד הלב והמוח, והוקשה כל התורה כולה לתפילין, ובצד ההיפך, מאכלים בלתי כשרים מטמטמים הלב והמוח, יש להכניס שני ענינים אלו בתור התחלה מיידית השווה לכל אחד ואחת".

אמנם בנוגע למעשה בפועל, ראה תו"מ חנ"א ע' 222 הערה 242 ש"יש להתחיל במצוה שנקל יותר לפעול קיומה, והרי נקל יותר לפעול קיום מצות תפילין מאשר מצוות אחרות, כמו כשרות, שצריכים לפעול שישכים לקנות כלים חדשים, וכן שמירת שבת, שצ"ל במשך כל היום כולו, ועד"ז בכמה מצוות".

העליונה⁶ בזיכוי הרבים במצות תפילין⁷ (והצטרפו לקריאה

6. בקובץ "תחינו" גליון 3 ע' 88 הובא סיפורו של ר' בן ציון ריידר שי' מלונדון:

אחד מהמקורבים באנגליה, ניהל עסקים במדינת דטריוט, ושכנע יהודים שונים בדטריוט להניח תפילין. אחד מהיהודים, בעל מאפיה, לא רצה להניח תפילין. אותו איש עסקים מאנגליה שאל אותו: "אם היו לך תפילין, היית מניח אותם כל יום?", והלה ענה בחיוב.

אמר לו היהודי שביום המחר הוא נוסע בחזרה לאנגליה, אבל בעוד ששה שבועות יחזור לדטריוט, ויביא לו במתנה תפילין. למחרת, היה זה יום חמישי בשבוע, הגיע היהודי לניו-יורק והכניס דו"ח לרבי, עם פירוט כל הסיפור הזה. הרבי כתב לו מיד במענה "מהיר" שתוכנו: מה יהיה עד שיעברו ששה השבועות הללו? תקנה לו תפילין, ואם אתה יכול לשלוח אותם עם מישהו, בכדי שכבר מחר הוא יוכל להניח תפילין, מה טוב, ואם לא - תסע בעצמך. לפועל, הוא רכש את התפילין ומצא איך לשלוח אותם מיד.

מספר חודשים לאחר מכן, פגשתי את אותו אדם שוב, ושאלתי אותו איך הולך לו עם התפילין. הוא ענה שלא החמיץ אף יום מלהניחם. וגם כשקרה שנתקע בשלג, הספיק להניחם לפני שקיעת החמה. הוא אמר לי: "בגלל כל הטרחה שטרחת, כדי לוודא שאקבל תפילין מיד למחרת אותו יום שבו הנחנו תפילין יחד, תפילין אלה חשובים לי במיוחד".

7. לאחר שהתחיל רבינו בהתעוררות זו היו שהביאו לו תנא דמסייע מדברי הסמ"ג (מצות עשה ג') ו"מעשה רב" שלו - שדרש בנוגע לתפילין והוכיח ודיבר במקומות רבים על מצוה זו של תפילין ובזכותו רבים התעוררו לקיים מצוה זו (ראה "קובץ" הנ"ל סוף הערה 4).

בדברי הסמ"ג גם רואים שמצות תפילין שייכת גם לרשעים, והסמ"ג אף כותב ש"יותר חפץ הקב"ה באדם רשע שיניח תפילין מאדם צדיק, ועיקר תפילין נצטוו להיות זכרון לרשעים וליישרם דרך טובה כו". ומעניין הדבר, שבדבריו של רבינו בשיחת ש"פ בראשית תשכ"ח (תורת מנחם כרך נא ע'

זו עוד מגדולי ישראל⁸). והסביר את הטעם להתעוררות מיוחדת זו (דוקא עתה) - בשל הסגולה המיוחדת של מצות תפילין⁹ לענין זה להטיל אימה כו' על האויב¹⁰.
ג. התעוררות זו קיבלה את השם "מבצע תפילין", וגם

226) - כחצי שנה לאחר התחלת ה"מבצע" - הזכיר לראשונה את דברי הסמ"ג הללו, והוסיף אז הסתייגות, ואמר:

"בעת שהכרזתי על-דבר מבצע תפילין, לא רציתי להביא דברי הסמ"ג בכלל . . כי אין זה שייך כל-כך לנידון-דין, שכן בזמננו רובם ככולם של אלו הרחוקים לעת-עתה מתורה ומצוות הם בסוג וגדר תינוק שנשבה כו'".
[אמנם לאחר שכבר צוטטו דברי הסמ"ג, הוכיח רבינו מהם את חשיבות הענין, והתבטא שליובאוויטש הולכים בעקבות הסמ"ג (תורת מנחם חנ"א ע' 290. "בצל החכמה" ע' 254)].

8. הקול קורא של הגר"א יפהן, הגר"י אברמסקי והגר"י לוינשטיין, נדפס בירחון אור תורה חוברת י' ע' רלא, ושם ע' רלב נדפס הקול קורא של עוד אדמורי"ם וראשי ישיבות.

רבינו הזכיר עובדה זו בשיחת ש"פ וישלח תשכ"ח (תורת מנחם חנ"א ע' 290).

9. והביא רבינו את דברי הגמרא במסכת ברכות (ו, א): "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך . . אלו תפילין שבראש".

[לאחר שנסתיימה מלחמת ששת הימים, בהתוועדות חג השבועות תשכ"ז (תורת מנחם ח"נ ע' 62), העיר רבינו שבאמת גמרא זו נמצאת גם במסכת מנחות (לה, ב), בסוגיא של תפילין, אך הוא דייק להביא דוקא ממוסכת ברכות. כדי להוסיף ברכה (עיי"ש בארוכה)].

10. ראה בארוכה תורת מנחם חמ"ט ע' 429 ואילך. חנ"א ע' 222 ואילך.

רבינו הי' משתמש בלשון זו באופן קבוע¹¹ ואף ביאר את הרמז שבלשון "מבצע" (בהמשך השנים הוסיף רבינו "מבצעים" נוספים, ועד ל"עשרת המבצעים", אך "מבצע תפילין" הי' הראשון).

ד. גם בשנים שלאחר הנצחון הנסי במלחמת ששת הימים, המשיך רבינו לעורר בכל דרך על חיזוק "מבצע תפילין"¹², והי' ניכר הלהט¹³ המיוחד¹⁴ והעובדה שמשתדל לקשר כל

11. ראה גם תורת מנחם חנ"א ע' 374.

ובאגרות קודש חכ"ט ע' קפג (ועוד) מתייחס לשם "מבצע" וז"ל: "להעיר מספר ערכי הכינויים (לבעהמ"ס סדה"ד) ובס' קהלת יעקב: בצע אותיות השניות דאברהם יצחק יעקב. ומצינו למעליותא: מצוה לבצוע (סנהדרין ו, ב)". וראה גם שיחות ש"פ נשא וש"פ שלח תשל"ד.

12. בשלהי שנת תשכ"ט דיבר רבינו באריכות גדולה על כך שבוודאי צריך להמשיך עם ה"מבצע" הלאה, ואדרבה - המצב הבטחוני נעשה קשה יותר וצריך יותר ברכה וכו' (ראה תורת מנחם חנ"ז ע' 150 ואילך. שלחן מנחם ח"א ע' קיח. וש"נ).

13. וכך מעיד רבינו על עצמו באגרת מחורף תשכ"ט (אגרות קודש חכ"ו ע' ק): "בטח ידוע למר אז איך קאָך זיך במבצע תפילין, שרואני זכות גדול שהצליחו בזה אנ"ש שי' באופן נעלה ביותר".

14. לדוגמא, בש"פ עקב תשכ"ט התבטא רבינו באופן בלתי רגיל (תורת מנחם חנ"ז ע' 221):

"למרות שמלכתחילה היתה הסברא שלא תתקיים התוועדות בשבת זו, מ"מ, נערכת התוועדות מכמה סיבות, ואחת מהן היא - בגלל שבפרשת עקב מדובר אודות מצות תפילין (בפרשת "והי' אם שמוע"). . ולכן, כאשר מרבים כ"כ לדבר אודות מצות תפילין, ודורשים לעסוק בזה בכל התוקף,

נושא עם מצות התפילין¹⁵.

ה. על אף שלא ראינו את רבינו עצמו¹⁶ עוסק בגופו ממש ב"מבצע תפילין", מכל מקום התפרסמו כמה סיפורים שבהם ניכר כי מלבד ההתעוררות הכללית לשומעי לקחו שילכו ויעסקו ב"מבצע תפילין", שידל רבינו כמה יהודים באופן פרטי שיניחו תפילין ודאג לכך¹⁷ בדרכים שונות¹⁸.

אין מקום לוותר ולדלג על פרשה כזו שבה מדובר אודות השלימות של תפילין, ויש בה כו"כ מדרשי חז"ל וכמה ענינים שיכולים לדבר אודותם.

15. ראה לדוגמא: תורת מנחם חנ"ב ע' 135. חס"ב ע' 37. ועוד.

16. אמנם להעיר, מהמסופר בהתקשרות גליון 931, מדור "ניצוצי רבי":

אל ביתו של אחד מאנ"ש בניו-יורק בא מתקין סורגים. בעל-הבית שאל את המתקין אם הניח תפילין באותו יום. הלה השיב בשלילה והוסיף: רק פעמיים במשך ימי חיי הנחתי תפילין. פעם ראשונה כשנעשיתי בר-מצווה, ופעם שנייה כשהוזמנתי להתקין סורגים בביתו של רבאיי שניאורסון. הוא שאל אותי אם הנחתי תפילין, עניתי שלא, והוא הוציא תפילין והניח אתי... 17. לדוגמא, כמה מקרים שבהם העניק רבינו תפילין במתנה כדי שהמקבל יניחם בכל יום:

(1) בהתוועדות שקיים רבינו בשבת הגדול תשל"ב, ערב יום הולדתו השבעים, אמר רבינו (שיחות קודש תשל"ב ח"ב ע' 91): "אלו שילכו ביום א' י"א ניסן [=יום הולדתו של רבינו] ל"מבצע תפילין", הנה כשיפגשו יהודי שאין לו תפילין, ויקבל על עצמו להניחן בכל יום – ינתן לו זוג תפילין על חשבוננו (=של הרבי), אלא היות אשר קיום המצוות צריך להיות לא באופן של "חינם", לזאת ישתתף גם המקבל את התפילין בשקל אחד."

(2) בספר "לשמע אוזן" ע' שעא מסופר על החסיד ר' ישראל דוכמן ע"ה, שפעם הביא לרבינו יהודי אחד וסיפר לרבינו שהיום הניח יהודי זה תפילין

לאחר שנים רבות שלא הניח. שאל רבינו את היהודי: האם יש לך זוג תפילין בבית? וכשנענה בשלילה, ביקש רבינו מר' ישראל שיקנה לו תפילין ורבינו ישלם. ניסה ר' ישראל לומר שרצונו להיות שותף גם כן במצוה זו ולהשתתף בכספו, ואמר לו רבינו: "יכול הנך להיות שותף אתי בדברים אחרים, אבל מצוה זו תשאיר בשבילי". הלך ר' ישראל וקנה זוג תפילין והביא את החשבון, כפי שנצטווה, ורבינו שילם לו את הכסף במקום (לאחר זמן סיפר אותו יהודי כי הוא אכן מניח את התפילין מידי יום ביומו).

(3) בכ"א כסלו תשמ"ב הביא יהודי מבוגר לרבינו כמתנה מקל שנשאר אצלו במשפחה כירושה מהבעש"ט! וביקש מרבינו שיאמר "קדיש" אחר הוריו. והסכים רבינו ואמר שני "קדישים", אך בתנאי שהיהודי יקבל מרבינו זוג תפילין כמתנה ויניחם בכל יום.

(4) בהתקשרות גליון תקלח הובאה חליפת מכתבים בין הרבי ומר דוד צ"י, מראשי ידידי חב"ד בניו-ג'רסי, ולימים מראשי הקרן לעזרת שלוחי הרבי. חלק חשוב מתוכן ההתכתבות היא - אודות מה שהרבי מעוררו להניח תפילין (וראה גם "תחיינו" גליון 2 ע' 44 ואילך).

18. בהתקשרות גליון שצ מסופר באריכות אודות שליחות שהוטלה על אחד הבחורים באמצע הלילה להביא בשעת בוקר מוקדמת תפילין לאדם שאין לו תפילין. ע"ש.

מוקדש
לזכות חתן הכר מצוה
הת' מנחם מענדל שיחי'
בר כוכבא

ולזכות הוריו וזקניו
וכל בני משפחתם
שיחי' לאורך ימים ושנים טובות

לחזוק ההתקשרות לכ"ק אדמו"ר נשיא דורינו
להצלחה רבה ומופלגה בכל מעשי ידיהם
ולנחת יהודי חסידותי מתוך שמחה וטוב לבב

